

**T.C
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
UYGULAMALI PSİKOLOJİ PROGRAMI**

**DİNDARLIK, EVLİLİK DOYUMU VE KİŞİLİK
ÖZELLİKLERİNİN BAĞIŞLAMA İLE İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Merve ATÇEKEN**

**Danışman
Yrd.Doç.Dr. Sevda Pervin Bıkmaz**

İstanbul, 2014

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

.....Psikoloji.....Anabilim/Anasanat Dalı .....Uzuluksunlu Psikoloji Programı Tezli Yüksek Lisans
öğrencisi .....Merve ATILGAN..... tarafından hazırlanan
“.....Dinlilik, Etilik Değner ve Kışık özelliklerin .....Görüşme ile.....
.....İlişkisi.....”
adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Tarihi : 16./06/2014

(Jüri Üyesinin Ünvanı, Adı, Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. P. Sanku, B. İkmez

.....

Danışman: Halice.....Üniv. Psikoloji ASD/ ABD Öğr. Üyesi

.....

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Z. Basm. Sayın

Halice.....Üniv. Psikoloji ASD/ ABD Öğr. Üyesi

.....

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. A. K. Tözmen

Halice.....Üniv. N. Tözmen ASD/ ABD Öğr. Üyesi

.....

Jüri Üyesi: .....

.....Üniv. .... ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

Jüri Üyesi: .....

.....Üniv. .... ASD/ ABD Öğr. Üyesi (Yedek)

ÖNSÖZ

“Evlilik doyumu, Dindarlık ve Kişilik Özelliklerinin Bağışlama ile İlişkisi” isimli araştırma Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisans Programı’ ında tez olarak hazırlanmıştır.

Yapılan araştırma sonucunda ülkemizde çok yeni bir araştırma konusu olan bağışlama ile ilgili bilgiye ulaşılmaya çalışılmıştır.

Tez sürecim boyunca manevi desteğini benden esirgemeyen, fikirleriyle farklı bakış açıları kazanmamı sağlayan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Sevda Pervin Bıkmaz’a teşekkürlerimi sunarım.

Tez konumu belirlememde, kaynak ve ölçeklere ulaşmamda yardımcı olan, üniversite eğitim hayatım boyunca her türlü desteğini esirgemeyen değerli arkadaşım Psk. Zeliha Çamur’ a, verilerin istatistiksel analizi yürütmemde yardımcı olan ve tez sürecimde bana rehberlik eden canım arkadaşım Psk. Nihal Aslan’a, lisans ve yüksek lisans dönemimde manevi olarak hep yanımda hissettiren güzel arkadaşım Psk. Melike Erok’ a çok teşekkür ederim.

Katılımcılarıma ulaşmamda kendi tezi gibi emek veren iş arkadaşlarıma, evimi ve odamı paylaştığım arkadaşım Sinem Cingiz’ e, İstanbul’daki ailem dediğim yedi yıldır hayatımı ve yaşamımı paylaştığım ev arkadaşlarım Pelin Kısar’ a ve Buket Erkul’ a, farklı şehirlerde ve uzakta olsa da benimle birlikte ölçeklerimi uygulayabilmek için emek veren dostlarım Ayşegül Atasoy’a, Ecz. Kübra Kartal’ a ve Rabia Karaca’ ya sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak tüm hayatım boyunca benim yaşamıma benden daha fazla önem veren, her türlü desteği benden esirgemeyen, bu günlere gelmemi sağlayan ve yedi yıl boyunca onlardan uzakta eğitim yaşamımı sürdürebilmem için tüm zorluklara katlanan Canım Babam’ a, Eşsiz Annem’ e ve Değerli Kardeşlerime candan teşekkür ediyorum.

İstanbul, 2014

Merve Atçeken

İÇİNDEKİLER

Sayfa no.

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	i
TABLolar LİSTESİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
1.GİRİŞ.....	1
1.1. Evlilik.....	2
1.2. Evlilik doyumu.....	4
1.2.1. Evlilik doyumu ile ilgili yapılmış araştırmalar.....	6
1.3. Bağışlama.....	11
1.3.1. Bağışlama ile ilgili yapılmış araştırmalar.....	13
1.4. Din ve Psikoloji.....	17
1.4.1. Többe kavramı.....	21
1.4.2. Dindarlık ile ilgili yapılmış araştırmalar.....	22
1.5. Kişilik.....	23
1.5.1. Freud'cu kişilik kuramı.....	25
1.5.2. Araştırma odaklı kuramlar.....	26
1.5.2.1. Ayırıcı özellik yaklaşımı.....	26
1.5.2.2. Biyolojik kuram.....	27
1.5.3. Davranışçı ve bilişsel kuramlar.....	28
1.5.3.1. Sosyal öğrenme kuramı.....	28
1.5.3.2. Sosyal-bilişsel kuram.....	28
1.5.4. Kişilik tipleri.....	29
1.5.5. Kişilik ile ilgili yapılan araştırmalar.....	30
1.6. Amaç ve Araştırma Soruları.....	32
2. YÖNTEM.....	33
2.1. Örnekleme.....	33
2.2. Veri Toplama Araçları.....	33
2.2.1. Kişisel Bilgi Formu.....	33
2.2.2. Dindarlık Ölçeği (DÖ).....	34
2.2.3. Suça İlişkin Kişilerarası Motivasyonlar Ölçeği (SKMÖ).....	34
2.2.4. Tek Maddelik Bağışlama Ölçeği.....	35
2.2.5. Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT).....	35
2.2.6. Evlilik Doyum Ölçeği (EDÖ).....	36
2.3. İşlem.....	37

2.4. Verilerin Analizi.....	37
3. BULGULAR.....	38
3.1. Bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi, evlilik doyumu, dindarlık düzeyi ve kişilik özelliklerinin cinsiyete göre karşılaştırılması.....	39
3.2. Bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi, evlilik doyumu, dindarlık düzeyi ve kişilik özelliklerinin yaşa göre karşılaştırılması.....	40
3.3. Bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi, evlilik doyumu, dindarlık düzeyi ve kişilik özelliklerinin evlilik süresine göre karşılaştırılması.....	41
3.4. Katılımcıların bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi ile evlilik doyumu ilişkilerine dair kolerasyon analizi.....	43
3.5. Bağışlama ve bağışlama alt boyutları ile incinme düzeyinin kolerasyon analizi.....	43
3.6. Katılımcıların bağışlama, bağışlama alt boyutları ve incinme düzeyi ile dindarlık düzeyi ilişkilerine dair kolerasyon analizi.....	44
3.7. Bağışlama ve bağışlama alt boyutları ile kişilik özellikleri alt boyutlarının karşılaştırılmasına dair kolerasyon analizi.....	45
4. TARTIŞMA VE SONUÇLAR.....	48
4.1. Bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi, evlilik doyumu, dindarlık düzeyi ve kişilik özelliklerinin cinsiyete göre karşılaştırılmasına ilişkin sonuçların değerlendirilmesi.....	48
4.2. Bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi, evlilik doyumu, dindarlık düzeyi ve kişilik özelliklerinin yaşa göre karşılaştırılmasına ilişkin sonuçların değerlendirilmesi.....	49
4.3. Bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi, evlilik doyumu, dindarlık düzeyi ve kişilik özelliklerinin evlilik süresine göre karşılaştırılmasına ilişkin sonuçların değerlendirilmesi.....	50
4.4. Katılımcıların bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi ile evlilik doyumu ilişkilerine dair kolerasyon analizine ilişkin sonuçlar.....	51
4.5. Bağışlama ve bağışlama alt boyutları ile incinme düzeyinin kolerasyon analizine ilişkin sonuçlar.....	52
4.6. Katılımcıların bağışlama, bağışlama alt boyutları ve incinme düzeyi ile dindarlık düzeyi ilişkilerine dair kolerasyon analizine ilişkin sonuçlar.....	53

4.7. Bağışlama ve bağışlama alt boyutları ile kişilik özellikleri alt boyutlarının karşılaştırılmasına dair kolerasyon analizine ilişkin sonuçlar.....	53
4.8. Araştırmanın sınırlılıkları ve önerileri.....	54
5.KAYNAKLAR.....	56
6.EKLER.....	62
Ek 1: Kişisel Bilgi Formu- KBF.....	63
Ek 2: Dindarlık Ölçeği- DÖ.....	64
Ek 3: Suça İlişkin Kişilerarası Motivasyonlar Ölçeği.....	66
7. ÖZGEÇMİŞ.....	67

SİMGELER VE KISALTMALAR

EDÖ	:Evlilik Doyum Ölçeği:
DÖ	:Dindarlık Ölçeği:
KBF	:Kişisel Bilgi Formu:
SKMÖ	:Suça İlişkin Kişilerarası Motivasyon Ölçeği:
SDKT	:Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi:
DBF	:Demografik Bilgi Formu:
EUÖ	:Evlilik Uyum Ölçeği
BDÖ	:Beck Depresyon Ölçeği
p	:Anlamlılık Düzeyi
O	:Ortalama
N	:Vaka Sayısı
F	:Varyans analizi
SS	:Standart Sapma

TABLO LİSTESİ

Sayfa no.

Tablo 3.1: Örneklem grubuna ilişkin sosyodemografik bilgiler.....	38
Tablo 3.1.1 : Bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi, evlilik doyumu, dindarlık düzeyi ve kişilik özelliklerinin cinsiyete göre karşılaştırılması.....	39
Tablo 3.2.1 :Bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi, evlilik doyumu, dindarlık düzeyi ve kişilik özelliklerinin üç farklı yaş grubuna göre karşılaştırılması.....	40
Tablo 3.3.1 : Bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi, evlilik doyumu, dindarlık düzeyi ve kişilik özelliklerinin evlilik süresine göre karşılaştırılmasına ilişkin varyans analizi sonucu.....	42
Tablo 3.5.1 : Katılımcıların bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi ile evlilik doyumu arasındaki kolerasyon analizi sonucu.....	44
Tablo 3.6.1 : Bağışlama ve alt boyutları, incinme düzeyi ile dindarlık düzeyi arasındaki kolerasyon analizi sonuçları.....	45
Tablo 3.7.1 : Bağışlama ve bağışlama alt boyutları ile kişilik özellikleri alt boyutlarının karşılaştırılmasına dair kolerasyon analiz sonuçları.....	46

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Merve ATÇEKEN
Anabilim Dalı : Psikoloji
Programı : Uygulamalı Psikoloji
Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr. Seveda Pervin Bıkmaz
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Haziran 2014

DİNDARLIK, EVLİLİK DOYUMU VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN BAĞIŞLAMA İLE İLİŞKİSİ

ÖZET

Bu araştırmada, evli bireylerin bağışlama davranışları ile ilişkisi olan farklı değişkenleri incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda evlilik doyumu, dindarlık, kişilik özellikleri ve incinme düzeyinin bağışlama ile ilişkisi, ayrıca bazı sosyodemografik faktörlerin tüm değişkenlerde nasıl farklılık gösterdiği incelenmiştir.

Araştırma örneklemini İstanbul, Kocaeli, Sivas, Konya ve Çorum illerinde yaşayan 86 kadın, 59 erkek olmak üzere toplam 145 evli bireyden oluşturulmuştur. Araştırma kapsamında elde edilen veriler Sosyal Bilimler İstatistiksel Paket Programı (SPSS) 19.0 ile çözümlenmiştir. Veri toplama araçları olarak; Evlilik Doyum Ölçeği, Dindarlık Envanteri, Suça İlişkin Kişilerarası Motivasyonlar Ölçeği, Tek Maddelik Bağışlama Ölçeği, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Sosyodemografik faktörlerin etkisi incelendiğinde; cinsiyetin evlilik doyumu, dindarlık ve bağışlama üzerinde etkisi olmadığı, incinme düzeyi, bağışlama alt boyutlarından olan intikam ve ilişki sonlandırma üzerinde anlamlı fark oluşturduğu, kadınların erkeklerden daha fazla incindiği, daha fazla intikam ve ilişki sonlandırma davranışı gösterdiği tespit edildi. Yaş değişkeni incelendiğinde; evlilik doyumu, ilişki sonlandırma alt boyutu, dindarlık, dışadönüklük ve deneyime açıklık kriterleri yaş gruplarına göre değişiklik göstermiştir. Evlilik süresine bakıldığında evlilik doyumu ve nevrotizm kişilik özelliği gruplar arasında farklılaşmaktadır.

Kolerasyon analizi sonuçlarına göre; evlilik doyumu bağışlama ile pozitif yönde, tüm bağışlama alt boyutları (kaçınma, ilişki sonlandırma, intikam) ile negatif yönde yüksek derecede anlamlı ilişki göstermektedir. Dindarlık düzeyi yalnızca intikam alt boyutuyla negatif yönde ve düşük düzeyde ilişkilidir. Bağışlama; bağışlama alt boyutları ve incinme düzeyi ile negatif yönde yüksek düzeyde ilişkilidir. Kişilik özelliklerinde ise; nevrotizm kişilik özelliği bağışlama alt boyutları ve dışadönüklük ile negatif yönde yüksek düzeyde; dışadönüklük kişilik özelliği yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklık kişilik özellikleriyle pozitif yönde yüksek düzeyde ilişkilidir. Yumuşak başlılık kişilik özelliği sorumluluk ve deneyime açıklık ile pozitif yönde yüksek düzeyde, intikam davranışı ile negatif yönde; deneyime açıklık kişilik özelliği ise sorumluluk ile pozitif yönde yüksek düzeyde ilişkili bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bağışlama, Evlilik Doyumu, Dindarlık, Kişilik Özellikleri, Incinme düzeyi.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Merve ATÇEKEN
Field : Psychology
Supervisor : Applied Psychology
Supervisor : Asist. Prof. Sevda Pervin Bıkmaz
Degree Awarded and Date : Master- June 2014

RELATION OF RELIGIOUSNESS, MARRIAGE SATISFACTION AND PERSONAL CHARACTERISTICS WITH FORGIVENESS

ABSTRACT

In this study different variables related to the forgiveness behaviour of married individuals are investigated. In this direction how the marriage satisfaction, piety, personal characteristics and resentment level relations with forgiveness as well as some sociodemographical factors are differentiated in all variables are examined.

The research sample compose of total 145 married individuals (86 female, 59 male) live in the provinces of İstanbul, Kocaeli, Sivas, Konya and Çorum. The data collected in the scope of research is solved by Social Sciences Statistical Packet Program (SPSS) 19.0. Marriage Satisfaction Scale, Piety inventory, Interpersonal Motivation Scale related to Crime, Forgiveness Scale with Sole Article, Personal Test based on attributes and personal information form is used as Data Collection Means.

When the effect of sociodemographic factors is looked into, it was found that sexuality had no effect on marriage satisfaction, religiousness and forgiveness, that it created a meaningful difference in revenge and relationship ending which are the sub-dimensions of the level of resentment, forgiveness, that women were more resentment than men and displayed more vengeful and relationship ending behaviors. When the age variable is studied; marriage satisfaction, relationship ending, religiousness, extroversion and openness to experience criteria have displayed differences according to age. Looking to the length of marriage, marriage satisfaction and neuroticism traits are differentiated among groups.

According to the results of the correlation analysis; marriage satisfaction displays a meaningful relation with forgiveness in the positive direction, and in the negative direction and low level with all sub-dimensions of forgiveness. Forgiveness is highly related in the negative direction with forgiveness sub-dimensions and the level of resentment. Whereas regarding personal traits, the personal trait of Neuroticism is highly related in the negative direction with forgiveness sub-dimensions and extroversion; the personal trait of extroversion is highly related in the positive direction with their personal traits of complacency, responsibility and openness to experience, negatively with revenge, whereas openness to experience has been found highly related in the positive direction with responsibility.

KeyWords: Forgiveness, Marriage Satisfaction, Religiousness, Personal Traits, Level of Resentment

1. GİRİŞ

Evlilik, toplumun en küçük yapısı olan aile kurumunun başlangıcı olup, sosyal, ekonomik, ahlaki düzeni sağlamaktadır. İki farklı bireyin bu kapsamlı birlikteliği sağlıklı biçimde sürdürebilmesi için iyi bir iletişime, doyuma ve anlayışa ihtiyaç vardır. Yakın ilişkilerde hayatı paylaşmaya çalışan bireylerin incinme yaşaması da olağandır. Kişiler karşısındakini bağışlayabildiği sürece ilişki normal hale dönebilecektir. İncinmenin yüksek olduğu ve kişinin bağışlama davranışı gerçekleştirmediği durumlarda boşanmalar söz konusu olmaktadır. Sorunların giderilmesi için, evlilik kurumlarıyla ilgili ayrıntılı araştırmalar yapılmalı, bireyi ve evliliği etkileyen etmenleri belirleyerek iyileştirici yöntemler geliştirilmelidir.

Evlilikten edinilen doyum evliliğin kalitesinin önemli bir göstergesidir. Doyum sağlanan bir evlilikte problemler daha çabuk çözüm bulur, kişilerin birbirini algılayışı olumlu hale gelir.

Kişilerin kendilerinin ve eşlerinin kişilik özellikleri hakkında bilgi sahibi olması da ilişkiyi düzenler. Kişiler sahip oldukları özelliklerden yola çıkarak olumsuz olabilecek kısımları değiştirebilir, karşı tarafın özelliklerini bilerek buna göre karşıt davranış geliştirebilir. İki farklı insanın maddi manevi paylaşımında bulunduğu, çocuk yetiştirdiği bir kurumda çiftlerin birbirini tanıyarak ilişkiyi sürdürmesi daha yapıcı olacaktır.

Din ise kişilerin yaşantısının her noktasına etki eden, öznel olan bireyi etkileyen bir kavramdır. Kişiler inançları doğrultusunda yaşamlarını biçimlendirip, ilişkilerini bu çerçevede şekillendirebilmektedir. Bu kadar yaşantının içinde olan bir kavramın evliliği de etkileyebilmesi söz konudur.

Araştırmanın amacı evlilik doyumu, kişilik ve dindarlık kavramlarının ayrıntılı olarak incelenmek ve bu kavramların kişinin bağışlama davranışına nasıl bir etkide bulunduğunu ortaya koymaktır. Böylece literatüre yeni bilgilerle katkı sağlanabileceği ve bağışlamayı etkileyecek bazı faktörlerle ilgili ayrıntılı bilgi edinilebileceği düşünülmektedir.

1.1. Evlilik

Evlilik, bir kadın ve bir erkek arasında geçen bir sözleşme, toplum adına devletin doğrudan doğruya ilgilendiği üzerinde kontrol hakkı ve yetkisi olan ilişki sistemidir. Evlilik aile kavramından daha belirgindir; aile bir grup veya örgüt, evlilik ise iki kişinin birlikte yaşamak, çocuk yapmak ve hayatı paylaşmak gibi amaçlarla oluşturdukları birlikteliktir (Güleç, 2012: 63).

Evlilik iletişim ve etkileşim sistemidir. Sistemin çalışması eşler arası sözlü-sözsüz uygun mesajların alınıp verilmesiyle ölçülür. Kişilerin beklenti ve isteklerini dile getirebilmeleri için karşılıklı etkileşim içinde olmaları gerekir. Uyumlu evlilik için sağlıklı iletişim gereklidir. Sağlıklı bir iletişim olmayışı çiftler arası sorunu doğru algılayamamaktan kaynaklanmaktadır. Kişiler ortak bir dünya kurarak problemleri çözebilmelidir (Özgüven, aktaran Üncü, 2007: 39).

Evlilik, bireylerin sağlık durumunu iyileştirip, doyum sağlayan sosyal bir yapıdır. Mutluluk, güçlülük, zorluk ve yararlarıyla her bireyin ulaşmayı istediği bir amaçtır (Hayward ve Zhang, 2006). Ayrıca maddi ve manevi doyum sağlayarak uyumlu bir birey olabilmek için evlilik gereklidir. Evlilikle birlikte bireyler statü ve ayrıcalık kazanmaktadır (Çelik, 2006: 12).

Evlilik çiftlerin çocuk yapmak ve yetiştirmek için yaptığı toplumca da onaylanan karşılıklı anlaşmadır, buna göre evlenme ise; çiftlerin kendileri, çocukları, akrabaları ve topluma karşı haklarını ve ödevlerini tanımlayan resmi kurallardan meydana gelir (Özkalp, 2013: 87).

Evlilik kurumu kişilerarası ilişkilerin en yoğun yaşandığı yerdir. Evlilik, iki insanın ortak yaşam belirlediği, mutlu olmayı amaçladığı kurumdur. En fazla iletişim kurdukları, beklentilerinin en fazla olduğu kişiler eşleridir. Elde ettikleri haz ve doyum, yaşadıkları evliliğin kalitesini de belirlemektedir (Üncü, 2007: 3).

Evliliğin çeşitli işlevleri vardır; cinsel yaşamı sağlıklı ve meşru yoldan düzenler, çocuklara yasal baba sağlar, cinsiyet rolleri ve iş bölümü belirler, toplumsal statü sağlar, ekonomik üretim-tüketim faaliyetlerini düzenler, yasal haklar elde edilir ve sevme-sevilme duygularına cevap olanağı sağlar (Güleç, 2012: 63).

Evlilikteki aksaklıkların giderilememesi, geçimsizlik, çatışmaların aşılammaması gibi nedenler sonucunda boşanma gerçekleşmektedir. Ülkemizdeki boşanma nedenleri olarak; temel değerlerin zaafa uğraması, teknoloji, tüketim kültürü oluşumu, bireysel değerlerin ön plana çıkması gösterilebilir. Yaşanılan

yüzyılın stres çağı olarak nitelendirilmesine neden olan stres kaynaklarının artış göstermesi ile sorumsuz ve tahammülsüz bireyler yetişmesi, ahlaki yozlaşma oluşması, evliliğin maddi değerler üzerine kurulması günümüzde oluşan tablodur ve bu faktörler boşanmaya giden yolda karşımıza çıkmaktadır. Dünyadaki oranlara bakıldığında Türkiye’deki boşanma oranı daha düşüktür. Avrupa birliği ülkelerinde boşanma oranı binde 3.1 iken Türkiye’de binde 1.3’ tür. (Yurtkuran-Demirkan ve ark, 2009: 2/5).

Yapılan araştırmada boşanmayı etkileyen pek çok faktöre bakılmış; evliliğin kuruluş aşamasındaki etkenlerin (aile onayı, kişilerin ailelerindeki boşanmalar, ailelerin uyumlu ilişki kuramaması, evlilikten önceki olumsuz davranışların değişmemesi gibi) evlilikle birlikte çözümlenmek yerine daha da katlanarak boşanmaya kadar gidebildiği, ayrıca evlilik aşamasında sorun olmayan ilişkilerde ise eşler arası iletişimsizliğin, ekonomik sorunların ve karakter farklılığının boşanmada etkili olduğu tespit edilmiştir. Sorunlara karşı çiftlerin nasıl tepkiler verdiğine bakıldığında; erkeklerin münakaşa edip sesini yükselttiği, kadınların ise kavga-şiddet gösterdiği saptanmıştır (Yurtkuran-Demirkan ve ark, 2009: 106-107). Beklentilerin karşılanmaması duygusallığın ön planda olduğu evlilik kurumunda sorunlara neden olmakta ve ilişkiyi önemli ölçüde etkilediği görülmektedir.

Araştırmalar gözden geçirildiğinde evlilik ve aile yapısının değiştiği, değişen ailelerle problemlerin oluştuğu görülmektedir. Boşanmaların arttığı bu dönemde evlilik yapısının ve eşler arası ilişkilerin anlaşılması daha çok önem kazanmaktadır (Çelik, 2006: 14). Evlilik ilişkisinde yaşanan sorunların son aşamaya gelmeden, boşanma kararı çıkmadan çözülmesinin önemli olduğu düşünülmektedir (Üncü, 2007: 45). Evlilik doyumu üzerinde etkili olan cinsiyet, eğitim durumu, evlilik süresi gibi değişkenlerle birlikte konunun incelenmesi bu alana ve aile/evlilik danışmanlarına katkı sağlayabilmektedir (Üncü, 2007: 6).

Evlilik, kültürlerarası farklılık gösterse de evrensel bir kurumdur. Aile evlilik kurumuyla başlar, toplumun sosyal, ahlaksal ve kültürel sürekliliğinin devamlılığını sağlar. Evliliğin sürebilmesi ve iyi bir aile yapısı için iki farklı bireyin ve kişilik yapısının uyumu şarttır. Bu farklı bireylerin nasıl ilişki sürdürdüklerini, hangi kişilik yapılarının daha uyumlu birliktelikler sağladığı veya çiftlerin birbirlerinin kişiliklerini nasıl etkilediği gibi sorulara yanıt bulabilmek için kişilik ve evlilik doyumu ilişkilerine bakılmalıdır (Kansız ve Arkar, 2011).

Kişiler mutlu ve doyumlu bir yaşama sağlıklı bir evlilikle daha kolay ulaşabilecektir. Buna göre evlilik başarısını etkileyen en önemli kavramlardan biri evlilik doyumudur (Çağ ve Yıldırım, 2013).

1.2.Evlilik Doyumu

Evlilik doyumu, evliliğin devamında, ilişki niteliğinin belirlenmesinde, ilişkinin geleceğini görebilmede ve incinme yaşantılarında kişilerin vereceği tepkilerin ele alınmasında önemli bir değişkendir (Alpay, 2009: 76).

Evlilik doyumu, çiftlerin ilişkilerini ve eşlerini gerçekçi olmayan biçimde olumlu değerlendirmelerine sebep olmaktadır. Doyum arttıkça kişilerin değerlendirme şekilleri de daha pozitif ve idealleştirilmiş hale gelmektedir. Buna bağlı olarak evli çiftlerin olumlu yanılama (kişiyi daha olumlu görme) düzeylerine bakıldığında ilişki doyumu yüksek olan bireylerin yüksek düzeyde olumlu yanılamları olduğu tespit edilmiştir (Akbalık-Doğan, 2010: 94).

Evlilik doyumu, kişilerin ilişkilerinin tümünde hissettikleri öznel mutluluk ve hoşnutluk duygularıdır. Evlilikteki huzursuzluklar eşlerin ve çocukların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz etkiler. Bu yüzden eşlerin doyum algılaması evlilik için oldukça önemlidir. Araştırmalar evlilik doyumu düşüklüğünde evli kadınların yaşam kalitesinin düştüğünü, kadınlarda depresyonla ilişkili olduğu, iki cinsten de cinsel işlev bozukluğuna neden olduğu tespit edilmiştir (Güleç, 2012: 69).

Evlilik doyumu sadece kişilerin düşünce biçimlerinden veya bilişlerinden etkilenmez, sorun çözme becerilerine sahip olması, çözüm üretebilmesiyle de ilişkilidir. Sorunlara çözüm getirebilmek ilişkiden alınan doyuma önemli rol oynamaktadır (Güven ve Sevim, 2007).

Evlilikte doyuma ulaşma bireylerin mutlu olabilmesi için önemlidir. Doyumu yaşamadığı evlilikler boşanmayla sonuçlanabilmekte, bu durum eşleri ve çocukları olumsuz etkileyebilmektedir. Bu açıdan doyumu etkileyen faktörler de iyi bilinmelidir (Üncü, 2007: 3).

Evlilikteki doyumun tatmin edici olabilmesi için sorunlar ile çatışmaların anlaşılması ve farkına varılması önemlidir. Bundan dolayı uzmanlar evlilik ve ailenin değerlendirilmesinde çok yönlü bir bakış açısına sahip olunması gerektiğini belirtmektedirler (Çelik, 2006: 6).

Çelik ve Yazgan-İnanç (2009), evlilik doyumunu belirleyen üç alt boyut tespit etmiştir: Aile, Cinsellik ve Benlik. Evlilik doyumunu etkileyen birçok boyut olmasına rağmen geliştirdiği ölçekte evlilik doyumunu üç alt ölçekte toplamış ve aile, cinsellik ve benlik boyutları arasında pozitif bir ilişki bulmuştur.

Aile kurumu kişilerin ilişkilerinde yaşamında çok önemlidir, çünkü aile yapısı bireylerine devamlılık, koruma ve bakım sağlamaktadır. Ailede evlilik ve kan bağı, hem ebeveynlerin çocuklarına karşı olan sorumluluklarını hem de eşlerin birbirine karşı hükümlülüklerini garanti altına alır (Özkalp, 2013: 87). Aile yapısının çiftler arasındaki ilişki için önemli olduğunu ve aldıkları doyumunu etkileyebileceğini söyleyebiliriz.

Cinsel yaşam memnuniyeti evlilik doyumunu yordamaktadır. Eşler arasındaki cinsel yaşam ve cinsel iletişim kalitesi evlilikteki mutluluğa etki etmektedir. Sağlıklı bir cinsel yaşantı evlilik doyumunu da sağlayabilir (Çağ ve Yıldırım, 2013).

Evlilikte cinsel yaşam çiftlerin iletişiminden ayrı düşünülemez. Cinsel sorunlar genel çatışmalara ve duygusal uzaklaşmalara neden olmaktadır. Buna göre evlilikte oluşan sorunların cinselliği etkilediği gibi cinsel sorunların da evlilik yaşantısına yansıdığı görülmektedir (Gülsün, Ak ve Bozkurt, 2009).

Benlik kavramı; dış dünyanın gerçeğini, çevrenin beklentilerini ve tepkilerini hesaba katar. Dürtüsel doyum gerektiğinde erteler, çevre tarafından kabul edilebilir hale getirir. Dış gerçeği algılayabilmeyi ve onu doğru değerlendirebilmeyi öğrenir, önceki deneyimlerden yararlanır (Akvardar ve ark, 2000: 32). Saygı ve anlayış, algılanan doyum ve evlilik kalitesini önemli ölçüde etkiler (Çelik, 2006: 43).

Benlik, kişilerin gelişimsel süreçleri içerisinde diğer insanlarla etkileşim ve deneyimleri sonucunda geliştirdikleri düşünce, duygu ve davranışlardır. Bazı kişiler benlik sorunu yaşayabilmekte, olumsuz algılamalar ya da değişimlerle kişilerde ruhsal problemler meydana gelebilmektedir. Ruhsal problemler bireyin, ev, okul, aile ve iş yaşantısındaki rolleri meydana getirememesine, yaşamdan aldığı doyumun azalmasına neden olabilmektedir (Hiçdurmaz ve Öz, 2011). Bu üç kavram da kişinin ilişkileri üzerinde etken faktörler olduğu için evlilik doyumunu yordadığını söyleyebiliriz.

1.2.1. Evlilik Doyumu ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Evlilik doyumunu etkileyen faktörlerle ilgili çeşitli araştırma mevcuttur. Cinsiyet yönünden evlilik doyumuna bakıldığında birçok araştırmada farkın olmadığı görülmüştür (Çelik, 2006: 112; Berk, 2009: 69; Eskin, 2012; Kara, 2013: 71). Bunun yanında yapılan diğer bazı araştırmalarda farklılık tespit edilmiştir. Anar (2011: 50) kadınların daha fazla doyum aldığını bulgularken, Alpay (2009: 75) erkeklerin daha fazla doyum elde ettiğini saptamış, kadınlar daha fazla incindiği için daha az doyum sağlıyor olabilecekleri sonucuna ulaşmıştır. Üncü (2007: 83) ve Güngör (2007: 115) de yaptıkları araştırmalarında erkekler lehine sonuç saptamış, erkeklerin daha fazla doyum sağlamalarını; erkeklerin evlilikle daha düzenli bir hayata sahip olmaları, kadına evlilik ilişkisi içinde daha fazla sorumluluk yüklenmesiyle açıklamışlardır.

Evlilik doyumuyla eş desteği ve cinsel yaşam memnuniyeti arasında anlamlı ve pozitif ilişki tespit edilmiştir. Algılanan eş desteği doyumu yordamada ilk sırada yer almaktadır. Eş desteği ve cinsel yaşam memnuniyeti doyum üzerinde etkilidir (Çağ ve Yıldırım, 2003).

Evlilik doyumuyla eğitim düzeyi ilişkisine bakılmış, bazı araştırmalarda ters orantılı bulunmuştur (Çelik, 2006: 116). En yüksek doyumu lise mezunlarının, en düşük doyumu ise ilköğretim mezunlarının aldığı tespit edilmiştir (Çağ ve Yıldırım, 2013, Üncü 2007: 84). Bir diğer araştırmada yüksek eğitime sahip kadınların düzensiz evlilik oranları diğerlerine göre yüksek bulundu ancak erkek eşler için bu durum tespit edilememiştir (Oranthinkal ve Vansteenwegen, 2006). Eğitim düzeyi yükselen kişinin beklentilerinin artmasıyla evlilikten aldığı doyumun azaldığı ve evliliğe yüklenen anlamın değiştiği söylenebilir. Bunun dışında yapılan diğer araştırmalarda ise evlilik doyumuyla eğitim düzeyinin olumlu ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Akbalık-Doğan, 2010: 78; Anar, 2011: 69). Araştırmacılara göre eğitim düzeyiyle birlikte kişilerin sosyoekonomik düzeyleri de yükselmekte, buna bağlı olarak maddi sorunlar azalmakta, ilişkideki sorun ve çatışmalarda da azalma görülmektedir (Üncü, 2007: 76).

Evlilik sürelerine göre evlilik doyumu incelendiğinde ise en yüksek doyum 20 yıl ve üzerinde, en düşük doyum ise 8-13 yıl arasında saptanmıştır (Üncü, 2007: 76). Başka bir araştırmada bu sonucun tersine en uzun süreli ilişkiye sahip olanların (208-444 ay) puanlarının diğer üç gruba göre (1-17 ay, 18-112 ay, 113-207 ay) daha

düşük olduğu saptanmıştır (Kara, 2013: 75). Çağ ve Yıldırım (2013) ise evlilik süresinin evlilik doyumunu yordamadığını tespit etmiştir.

Yapılan bir araştırmada yaş ile evlilik doyumu arasında negatif ilişki saptanmış, genç yaştaki kişilerin evlilik doyumu daha yüksek bulunmuştur (Jose ve Alfons, aktaran Kara, 2013: 72). Başka bir araştırmada ise 19- 23 yaş arası uyumun, diğer üç gruba (24-32 yaş, 33-42 yaş ve 43-68 yaş arası) göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmacı evlilik doyumu, evlilik kalitesi, evlilik uyumu gibi kavramların birbirleri ile ilişkili olduğu belirtmiş, dolayısıyla evlilik doyumunun azalmasının evlilik uyumunun azalmasıyla tutarlı bir bilgi olduğunu belirtmiştir (Kara, 2013: 72).

Güven ve Sevim (2007) inceledikleri değişkenlerden evlilikte problem çözme becerilerinin evlilik doyumunu birinci sırada, gerçekçi olmayan ilişki beklentilerine ilişkin bilişsel çarpıtmaların ikinci sırada yordadığını, cinsiyet ve yaş gibi faktörlerin ise yordayıcı olmadığını saptamışlardır.

Evlilik süreci, ayrılma ve evlilik doyumu arasındaki ilişkiye bakılan çalışmada olumsuz çiftlerin olumlu olanlara göre daha şiddetli evlilik problemlerine, daha düşük evlilik doyumuna, daha zayıf sağlığa, daha fazla olumsuz duygu dışavurumuna ve daha az olumlu duygu dışavurumuna ve daha yüksek oranda ayrılma riskine sahip olduklarını tespit edilmiştir (Gottman ve Levenson, aktaran Kara, 2013: 24).

Yapılan bir araştırmada evlilik doyumu ile karşılaştırma düzeyi ilişkisi incelenmiş, doyum arttıkça ilişkiyi değerlendirmek için kullanılan karşılaştırma düzeyinin de arttığı tespit edilmiştir. Karşılaştırma düzeyi tanım olarak; ilişkinin değerlendirilmesiyle ilgili bir standarttır ve ilişki doyumu konusunda bilgi verir, ilişki doyum verici ve olumlu ise düzey yüksek, doyumsuz ve itici ise karşılaştırma düzeyi düşüktür. Karşılaştırma düzeyi, ilişki ve eşten elde edilen kazançla şekillendiği için elde edilen doyum karşılaştırma düzeyini de yükseltmektedir (Günay, 2007: 59).

Evlilik doyumuyla ilişkisi bulunan kavramlardan biri de yüklemelerdir. Yüklemeler; karşımızdakinin davranışlarıyla ilgili fikir sahibi olmamızı sağlar. Davranışın nedenlerini anlamaya çalışırız ve daha sonraki yapılacak davranışı tahmin edebiliriz (Arık, aktaran Berk, 2009: 19). İnsan çok ayrıntı düşünmeden çabucak bir sebep yükler, az bilgi kullanır ve belirli türden açıklama ve sınıflandırmalara eğilim

göstererek olayı zihninde netleştirmeye çalışır (Arkonaç, 2008: 125). Yapılan araştırmalar sonucunda eşler arasında Nedensel yüklemeler ve Sorumluluk Yüklemeler olmak üzere iki tür yükleme olduğu tespit edilmiştir. Nedensel yüklemeler olayın oluşuyla ilgilidir, sorumluluk yüklemeleri ise durumdan kimin veya nelerin sorumlu olduğuyula ilgilidir. Sorumluluk yüklemelerinin nedensel yüklemelere göre kasıtlı davranış ve çatışmayla bağlantılı davranışları daha iyi yordadığı ve evlilik memnuniyetiyle daha güçlü bir bağlantıya sahip olduğunu savunmuşlardır (Fincham ve Bradbury, 1987). Heider; nedensellik teorisinde kişilerin olayları açıklama ihtiyacı içinde olduğunu, bu şekilde dünyayı daha tutarlı ve kontrol dilebilir biçimde algılayabileceğimizi belirtmiştir (Arkonaç, 2008: 119). Sorumluluk yüklemeleri nedensel yüklemelerin olması gerektiğini zorunlu kıldığı için nedensel yüklemeler sorumluluk yüklemelerine, sorumluluk yüklemeleri de evlilikte belirli sonuçlara neden olmaktadır (Bradbury ve Fincham, aktaran Günay, 2007: 33).

Evli bireylerin yüklemeleri, iletişim çatışmaları ve cinsiyet rolü yönelimlerinin evlilik doyumu ile ilişkilerinin evlilik doyumu ve onun alt boyutları olan uyum ve çatışma açısından benzer oldukları bulunmuştur. Yine hem nedensellik yüklemeleri ve alt boyutları olan odak, istikrar ve genellik ile sorumluluk yüklemeleri alt boyutları olan niyet, güdü ve suçlama açısından da benzer bulunmuşlardır. Yükleme puanları değerlendirildiğinde nedensel yüklemeler, odak ve güdü boyutunda kadınlar erkeklere göre daha yüksek puanlar almışlardır. Buna göre; kadınlar eşlerinin davranışlarını açıklarken daha fazla nedensellik odak ve güdü boyutlarına yüklemeler yapmışlardır (Curun, 2006: 123).

Başka bir araştırmada Evli öğretmenlerin nedensel ve sorumluluk yüklemeleriyle evlilik doyumu arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Kadın ve erkekler karşılaştırıldığında kadınların yükleme alt boyutlarından olan güdü boyutuna daha fazla yükleme yaptıkları, ancak cinsiyet faktörü yönünden kişilerin benzer yüklemeler yaptıkları tespit edilmiştir. Kadınlardaki farklılığın eşlerinin davranışlarını daha bencilce güdülere yükledikleri, bunun da eşlerinin davranışlarının kasıtlı olduğunu düşünmelerinden kaynaklanabileceği çıkarımına ulaşılmıştır (Berk, 2009: 68). Bir başka araştırmada ise cinsiyet yönünden anlamlı bir fark bulunmamıştır (Kara, 2013: 47) Cinsiyet faktörü açısından karşılaştırılan başka bir araştırmada kadınların eşlerinin davranışlarını açıklarken daha fazla nedensel ve sorumluluk yüklemeleri yaptığı

saptanmıştır (Akbalık-Doğan, 2010: 79). Evlilik doyumu ile nedensellik ve sorumluluk yükleme ilişkisine bakılan araştırmada yüklemelerin doyumu azalttığı sonucuna ulaşılmıştır (Işınso-Halat, 2009: 148).

Yüklemelerin yaş faktörüne göre değişiminin incelendiği bir çalışmada yaş ile nedensel ve sorumluluk yüklemeleri arasında farklılık tespit edilmiştir, 19-23 yaş arası kişilerin 43-68 yaş arası kişilerden daha az nedensel ve sorumluluk yüklemeleri yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır (Kara, 2013: 50). Buna göre yaş arttıkça yüklemeler de artış göstermektedir.

Evlilik doyumu ve çatışma arasındaki ilişkilere bakılan araştırmalar da mevcuttur. Tezer (1986), eşler arasındaki çatışmaların yaygınlığı, sıklığı ve oluşturduğu gerginlik düzeyinin, eşlerinin evlilik ilişkisinden sağladıkları doyumla ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Çatışma nedenini kadınların eşlerine, erkeklerin ise kendilerine yükledikleri görülmüştür. Ayrıca evlilik doyumunun erkeklerde çatışmanın nedenini kendilerine yükledikçe arttığı, kadınlarda ise çatışmanın nedeninin her iki eş de kendine yüklediğinde azaldığını saptamıştır. Tezer çatışma kavramını; kişinin kendi isteklerini karşı tarafın engellediğini ve ya engellemek üzere olduğunu algılamasıyla başlayan bir süreç olarak tanımlamış ve çatışma kişinin karşı tarafı algılamasıyla ilgili olduğu için araştırmalarında yüklemelerle birlikte ele almıştır (aktaran Erok, 2013: 13).

Tezer (1994) başka bir araştırmasında evli kadının çalışıp çalışmama durumunda eşlerin yaşadığı çatışmalar ile demografik değişkenlerin evlilik doyumuna etkisini incelemiş; çalışmayan kadınların evlilik doyumunu yordayan değişkenlerin çatışma nedenini eşine ve kendine yükleme ile eğitim durumu olduğunu tespit etmiştir.

Evlilik doyumunun tek evlilik yapmış bireyler ile boşanmış, ayrı yaşayan ya da partneriyle yaşayan bireyler (remarried) arasında nasıl farklılaştığına da bakılmıştır. Belçika' da 787 bireyle yapılan çalışmaya göre; tek ya da çoklu evlilik yapmış bireylerin ilişkilerinin sürebilmesi (stabilite) açısından fark bulunmamıştır. Ancak çoklu evlilik yapan kişilerin evlilik doyumu daha yüksek bulundu. Araştırmacı bu sonucu kişilerin önceki ilişkilerinden dolayı daha tecrübeli olması ve yaşanabilecek problemlere daha yatkın olmasıyla açıklamıştır (Oranthinkal ve Vansteenwegen, 2006). Jose ve Alfons (2007) yaptıkları benzer bir araştırmada

ikinci kez evlenen bireylerin evlilik doyumlarının ilk evliliklerini yaşayanlara göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir (aktaran Kara, 2013: 72).

Boyun eğici davranış ile evlilik doyumu ilişkisine bakılmış ve pozitif ilişki tespit edilmiştir. Boyun eğici davranışlar arttıkça çiftlerin problem çözme becerilerinin düştüğünü ve bununla evlilik doyumunun azaldığı görüldü. Boyun eğici davranışlar problemi çözümsüz görme ya da çözme becerisi olmadığı inancına neden olarak sorunu çözme isteğinde kaçışa sebep olabilir. Bu durum da doyumu azaltan bir etkiye sahip olmaktadır. Evlilik problemleri çözümünün evlilik doyumuyla ilişkili bulunması bunu kanıtlamaktadır. Buna göre; boyun eğici davranışın olumsuz duygular barındırdığı, kişi bu davranışları sergilediğinde evliliğindeki problemlerle de mücadele edemediği, bunun sonucunda da doyuma ulaşamadığı görülmektedir (Hünler ve Gençöz, 2013).

Hamamcı (2005) kadın ve erkek evli katılımcıların ilişki inançları ve evlilik doyumları ilişkisini araştırmış, fonksiyonel olmayan ilişki inançları ve evlilik doyumu arasında negatif bir ilişki olduğunu saptamıştır. Yaş ve cinsiyet ile fonksiyonel olmayan ilişki inançları arasında anlamlı ilişki bulunmazken, eğitim seviyesi ile fonksiyonel olmayan ilişki inançları arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir (aktaran Erok, 2013: 123-124).

Evlilik doyum ölçeği ile Beck depresyon ölçeğinin karşılaştırıldığı bir araştırmada, iki ölçeğin sonuçları arasında negatif korelasyon bulunmuştur (Çelik, 2006: 119). Olumsuz duyguların ve ruhsal problemlerin evlilik ilişkisini ve bu evlilikten alınan doyumunu etkilediği söylenebilir.

Evlilik doyumu ve beş faktör kuramındaki kişilik özellikleri ilişkisinin araştırıldığı çalışmada; duygusal tutarsızlık, gelişime açıklık ve yumuşak başlılığının doyum üzerinde doğrudan etkisi olmadığı, evlilikteki öz yetkinlik değişkeninin bu faktörler arasında aracılık ettiği saptanmıştır. Buna göre; duygusal tutarsızlığın öz yetkinlik puanını düşürdüğü, puanın düşmesiyle de doyumun azaldığı, yumuşak başlılığın ise öz yetkinlik puanını artırarak evlilik doyumunu yükselttiği sonucuna ulaşmışlardır. Gelişime açıklık boyutundaki kişiler kendini evlilikle ilgili yeterli ve yetkin hissedecekleri, yeterli hale gelmek için çaba gösterecekleri, bu çabanın da evlilik doyumunu artıracığı düşünülebilir. Diğer bir kişilik özelliği olan özdenetim ve psikolojik belirtiler boyutunun ise evlilik doyumu ile doğrudan ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Özdenetimi yüksek olan kişiler; başarı çabası, öz disiplin ve görevi yerine getirme durumları stresli bir durumla karşılaşınca sorunu ortadan kaldırmaya

yönelik çaba sağlayarak evlilikle ilgili sorunu ortadan kaldıracak ve doyum artacaktır. Olumsuz psikolojik belirtiler (depresif semptomlar gibi) ise doyumunu olumsuz etkileyecektir (Güngör, 2007: 101-111). Kişilikle ilgili ayrıntılı araştırmalara daha sonraki kısımda yer verilmiştir.

Aydın ilinde 34 katılımcıyla yapılan araştırmada evlilik terapisine başvurmuş kişilerin evlilik doyumunu ve evlilik terapisi hakkındaki görüşleriyle ilgili edilen bulgularda; şiddet ve iletişimsizliğin kadınlarda ve erkeklerde evlilik doyumunu azalttığı görülmüştür. Ayrıca erkeklerde anlaşılma, dinlenme, ciddiye alınma doyumunu artırırken kadınlarda istediklerini korkusuzca söyleyebilmek doyum üzerinde olumlu etki etmektedir (Eskin, 2012). Şiddet ilişkisi sorunlarının nedeni veya sonucu olabilir. İlişki içerisinde şiddetin azaltılması ve sağlıklı iletişimin daha olumlu evlilik ilişkilerine neden olacağı sonucuna ulaşılabilir.

Evlilik doyumuyla bağışlama pozitif ilişkili bulunmuştur. Bağışlamanın evliliğin uzun ve sabit sürmesinde ve evlilik doyumunu üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Oranthinkal ve Vansteenwegen, 2006).

Büyükşahin (2007), yakın ilişkilerde güçlü bağlanım ile ilişkiyi sürdürme mekanizmaları ya da ilişkiyi destekleyen etkinlikleri incelemiştir; yakın ilişkilerde yalnızca doyum gibi olumlu kazançların yeterli gelmediği, yapılan yatırımın artması ve bağlanım düzeyinin yüksek olmasının da ilişkide önemli olduğunu belirtmiştir. İlişkiyi koruyabilmek adına pozitif yanılama, karşılıklı bağımlılık, özveri, uyumlu davranış ve ihaneti bağışlama gibi bilişsel ve davranışsal mekanizmalar devreye girmesi gerektiğini önceki çalışmalardan yola çıkarak saptamıştır. Buna göre; çiftlerin ilgileri ve tercihleri uyuşmadığında özveri ve uyumlu davranış sergileme, bazı kurallar ihlal edildiğinde bağışlama, sorunlar yaşandığında kendine, ilişkiye ve eşe karşı olumlu bakış geliştirme ilişkiyi sürdürmede öne çıkmaktadır. Tüm bunların ışığında ilişki sürdürmenin çoklu değişkenlere bağlı olduğunu söyleyebiliriz.

1.3.Bağışlama

Kişilerarasındaki ilişkilerde çatışmalar olasıdır ve kişiler yardım almaya geldiklerinde problemlerinin altında ilişkileri yatmaktadır. İlişkiler ne kadar olumlu da olsa kişiler incinebilir bir hale gelebilmektedir. İlişkilerde yakınlık arttıkça incinebilirlik de artmaktadır. Bu durumu giderebilmek için de bağışlama olayı meydana gelmektedir (Taysi, 2007b: 1).

Bağışlama son dönemde üzerinde sık durulan bir kavramdır ancak ülkemizde konuyla ilgili yapılan çalışmalar sınırlıdır. Taysi (2007a) Suça İlişkin Kişilerarası Motivasyonlar Ölçeğini Türkçe'ye uyarlamış bir bağışlamayla ilgili ilk çalışmaların adımını atmıştır. Bağışlama kavramını Enright (1999); biliş, duygu ve davranışının etkileşim halinde olduğu çok yönlü bir süreç olarak tanımlamıştır (aktaran Kara, 2009).

McCullough ve Witvliet (2002) bağışlama kavramını; Tepki (mağdurun suçluya karşı duygu, düşünce ve davranışına karşı verilen yanıt), Kişilik özelliği (kişinin süreç boyunca durumu irdeleyerek karara varması) ve Sosyal birimlerin karakteristiği (toplumdan ve çevreden etkilenecek edindiği karakter) olarak tanımlamışlardır. Buna göre bağışlama süreci sadece kişinin karakteri, aile ve toplumdan öğrendikleriyle şekillenmekle kalmayıp mağdurun duygu, düşünce ve davranışlarına göre de değişiklik göstermektedir. Evlilik gibi ilişki odaklı bir yapıda çatışmaların yaşanması beklenen bir durumdur ve bağışlamanın süren ilişkide önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

Enright ve Fitzgibbons (2000) “bağışlama, kişilerin haksızlığa uğradıklarını düşündüklerinde karşı tarafa duydukları öfke ve olumsuz tepkilerden vazgeçtiklerinde ve suçluya merhamet, koşulsuz sevgi, yardımseverlik ve cömertlik çerçevesinde davrandıklarında başlamaktadır” şeklinde tanımlamıştır (aktaran Alpay, 2009: 11).

Bağışlama hem bağışlayan hem de bağışlanan için önemlidir. Suçlu günahlarından arınır, mağdur ise üzüntü veren anılarını zihninden çıkararak geçmişini gerisinde bırakır (Kara, 2009).

Bağışlama evliliklerde önemli bir unsurdur, çünkü sıklıkla kişiler eşlerini incitir, bağışlamanın yok olduğu ilişkilerde olumsuz iletişim meydana gelir, psikolojik şiddet ve kötü davranışlar (küfür, taciz, dayak gibi) artar ve ilişkinin pozitif boyutları manevi olarak zarar görür (Fincham ve Beach, 2002). Hakarete uğrayan, aldatılan ve saldırgan davranışlara maruz kalan bireyler kaçınma ve intikam davranışları göstermektedirler (McCullough ve Witvliet, 2002). Bağışlama bu anlamda psikolojik saldırganlığı ve genel iletişim becerilerini anlamamıza yardımcı olabilmektedir. Bağışlamanın saldırganlıkla ilişkili olduğu saptanmıştır (Fincham ve Beach, 2002).

Kişilerarası bağışlamanın kritik üç özelliği vardır; öncelikle bireylerin algısal içeriğinden oluşur. İkinci olarak bu algılar duygusal (sınırlı, sakin gibi),

motivasyonel ya da davranışsal (kaçınma gibi) tepkilere neden olur. Son olarak; bu duygusal, motivasyonel ve zihinsel tepkiler bağışlama tarafından düzenlenir. Bu üç genel tanım, dinsel ve bilinen anlamdaki bağışlama kavramını da karşılamaktadır (Worthington ve McCullough, 1999).

Enright ve insan gelişimi çalışma grubu, bağışlamayı üç evrede açıklamıştır: Başlangıç; öç aldıktan ya da mağdur onarıldıktan sonra bağışlama. Orta seviye; kişinin dini, sosyal veya ruhsal zorlamalardan dolayı bağışlama. Yüksek seviye ise; koşulsuz sevgiyi içeren bağışlamadır. Kişi beklentisi olmaksızın duyduğu sevgiden dolayı bağışlama gerçekleştirir. Enright ve grubu Kohlberg' in ahlaki gelişim modelinden yola çıkarak bu üç evreyi oluşturmuşlardır (aktaran McCullough ve Witvliet, 2002).

Bağışlama uzun ve doyumlu evliliklere yapılan en önemli katkıdır (Fenell, 1993). Evlilik doyumuyla bağışlamanın ilişkili olduğu görülmüş, bağışlamanın karşı çifte karşı olan tüm davranışları evlilik doyumundan bağımsız olarak yordadığı tespit edilmiştir (Fincham, 2000).

1.3.1. Bağışlama ile İlgili Yapılmış Araştırmalar

Yapılan çalışmalara bakıldığında bağışlamanın cinsiyet yönünden farklılaşmadığı görülmüştür (Ayten, 2009, Çağ ve Yıldırım 2013; Taysi 2007a; Akın, Özdevecioğlu ve Üncü 2012). Ancak kadın ve erkek çiftler karşılaştığında incinme derecelerinde farklılaşma saptanmıştır. Araştırmalarda kadınların erkeklerden daha fazla incindiklerini tespit edilmiştir (Taysi, 2007b: 107; Taysi, 2010; Alpay, 2009: 64). Daha fazla incinme sebepleri; kadınların tekrar edici düşüncelerinin erkeklerden daha fazla olması (Taysi, 2010; Taysi, 2007a, Fincham ve ark. 2005) ve ihlali daha şiddetli algılamaları olabilir (Taysi, 2010; Taysi, 2007b: 109). İhlalin şiddeti arttıkça bağışlamanın zorlaştığı görüldü (Taysi, 2010; Taysi, 2007a). Suçlu eşlerine karşı empatisi yüksek, rüminasyonu (tekrar edici düşünce) düşük eşlerde bağışlama daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca bu kişiler evliliklerinden de memnun olduklarını ifade etmektedirler. Kadın ve erkeklerin bağışlama durumları arasında fark bulunmamasına rağmen kadınlarda tekrar edici düşünceler, erkekler de ise empati daha yüksek olduğu saptanmıştır (Pleari, Regaria ve Fincham, 2005).

Bağışlama ölçeği kaçınma, intikam ve ilişki sonlandırma üç alt boyut altında toplanmıştır. Ölçeğin orjinalinde yalnız iki alt boyut (Kaçınma ve İntikam) varken

uyarlama çalışmasında 3. alt boyut (İlişki Sonlandırma) da dahil edilmiştir. İntikam; kişiye yönelik öfke düşünceleriyle birlikte hissedilen zarara karşılık karşısındakini cezalandırma isteği ve davranışı olarak, kaçınma ise; öfke düşünceleri sonucu mağdurun eşitliği sağlamak amacıyla incinme duygusuyla suçlu kişiden kişisel ve psikolojik ilişkisini kesmesi olarak tanımlanmaktadır (Taysi, 2007a). Yapılan araştırmalarda incinmenin bağışlamanın üç alt boyutunu da yordadığı tespit edilmiştir (Alpay 2009: 73). Buna göre kadın ve erkekler, incindiklerinde kaçınma, intikam veya ilişki sonlandırma yönünden benzer davranışları göstermektedirler. Ayrıca incinme durumuna karşı benzer ahlaki değerlere sahip oldukları varsayımı da bu durumu açıklayabilir (Taysi, 2010).

Aynı bağışlama ölçeği kullanılarak yapılan diğer bir araştırmada bağışlamanın üç alt boyutunu (intikam-ilişki sonlandırma-kaçınma) en iyi yordayan değişkenler olarak; empati, 2.tür kıskançlık (eşin başka biriyle cinsel birlikteliği), incinme ve benlik saygısı değişkenleri tespit edilmiştir. Çiftlerde empati ve benlik saygısı azaldıkça, 2. tür kıskançlık ve incinme derecesi arttıkça bağışlamanın da azaldığı görüldü. Araştırmacı kişilerin diğer kıskançlık alt boyutların ziyade cinsellikle ilgili kıskançlığını daha önemseydiği, kişide bir tehdit algısı oluştuğu çıkarımına ulaşmıştır. Benlik saygısının ise güven duygusuyla ilişkili olduğunu, düşük benlik saygısına sahip kişilerin güven duygularında eksiklik olabileceğini belirtmiştir. Yaşanan olumsuz ve incitici durumlar benlik saygını azaltmaktadır (Alpay, 2009: 78-88).

Bağışlamayla ilgili yapılan başka bir çalışmada bağışlama eğilimine dair tespit edilen; öç alma, kaçma ve yardımseverlik üç alt boyutuyla bağışlama arasındaki ilişkiye bakılmış, en yüksek ilişki yardımseverlik alt boyutuyla, en düşük ilişki ise öç alma boyutuyla tespit edilmiştir. Araştırmacıya göre bu sonucu, mağdur kişinin suçluya karşı iyi niyet beslediği, karşısındakinin acı çekmesini istemediği şeklinde yorumlamıştır. Ayrıca cinsiyet, medeni durum (evli-bekar) ve yaş yönünden bağışlama eğilimlerine baktığında kadın ve erkek arası farklılık tespit edilmemiştir. Kadın ve erkeklerin bağışlama konusunda benzer eğilim gösterdikleri, yaşın ve medeni durumun bağışlama davranışına herhangi bir etkisi olmadığı söylenebilir (Ayten 2009).

Bağışlamayı etkileyen faktörleri inceleyen ve üniversite öğrencileriyle yapılan bir araştırmaya göre; hatanın özellikleri (büyüklüğü, kimin yaptığı ve yol açtığı sonuçlar gibi) bağışlamayı etkilemektedir. Verilen önem arttıkça (şiddeti)

bağışlamanın düştüğü, hata yapan kişinin sorumluluk alması ve özür dilemesi gibi davranışların ise bağışlamayı arttırdığı görülmüştür (Bugay ve Demir, 2011). Mağdurun kişisel özellikleri kadar olayın ve suçlunun özelliklerinin de bağışlamayı şekillendirdiği görülmektedir.

Fincham ve Beach (2002) araştırmasında, bağışlamanın tek boyutlu olmadığını pozitif ve negatif olmak üzere iki tür bağışlama olduğundan bahsetmektedir. Kişiler kırgınlığı gidermek için kendi istekleriyle bağışlamakta (pozitif) veya öç alma ya da kaçınma (negatif) gibi davranışlar sergilemektedir. Araştırmada eşlerin kendilerine karşı olan psikolojik saldırganlığı erkeklerin bağışlamasıyla (pozitif), kadınların ise intikam almasıyla (negatif) ilişkili bulunmuştur. Araştırmacılar kadın ve erkeklerin saldırganlığa karşı verdiği bu farklı tür yanıtların bağışlamanın iki boyutlu olduğunun göstergesi olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca evlilik doyumu ve bağışlama ilişkisine bakılmış, kadın ve erkeklerde evlilik doyumu negatif bağışlama boyutuyla ilişkili bulunurken, pozitif bağışlama boyutu evlilik doyumuyla yalnızca kadınlarda anlamlı bulunmuş, erkeklerde yordayıcı olmamıştır. Bu sonuç da çoklu boyutun göstergesi olmuştur.

Yüklemeler evlilik doyumunu olduğu gibi bağışlamayı da yordamaktadır. Yüklemelerin bağışlamayı nasıl etkilediğine bakıldığında sorumluluk yüklemelerinin, nedensel yüklemelerden daha fazla yordayıcı olduğu tespit edildi (Taysi 2007b: 118; Taysi, 2010). Ayrıca sorumluluk yüklemelerinin intikam alt boyutunu anlamlı yordadığı görüldü. Buna göre; davranışın kasıtlı yapıldığını düşünen ve bundan dolayı eşlerine suçlayan kişilerin intikam duygusuna sahip olduğu sonucuna ulaşılabilir. Sorumluluk yüklemesinin tüm çiftlerde önemli olmasının yanında kadınlarda daha ön planda olduğu, erkeklerde ise bağışlama için evlilik uyumunun daha ön planda olduğu sonucuna ulaşıldı. Böylece; erkeklerin uyuma daha duyarlı oldukları, uyumsuz ilişkilerinde daha az bağışlayıcı ve hoşgörülü davrandıkları çıkarımında bulunulabilir (Taysi, 2007b: 119-120; Taysi, 2010). Kişiler davranışın niyetli yaptıklarını düşündüklerinde daha fazla intikam ve kaçınma davranışı göstermektedirler. Buna göre; kişinin sorunu çözmekten uzaklaştığı, olumsuz durumla yüzleşmediğini bunun yerine alternatif davranışlar sergilediği görülmektedir. Kaçınma ve intikam giderilerek olumlu bir ilişki elde edilebilir (Taysi, 2010). Tüm bu araştırmalar ışığında; evli bireylerin incindiklerinde kaçınma, intikam ve ilişki sonlandırma gibi davranışları sergiledikleri, olayın nedeninden çok sorumluluğunun kime/neye ait olduğunu önemsedikleri, suçun sorumlusunun karşı

taraf olduğunu ve davranışın kasıtlı olarak yapıldığını düşündüklerinde ise intikam duygusu geliştirdikleri söylenebilir.

Fincham, Paleari ve Regalia (2002), İtalyan evli çiftlerle yaptıkları çalışmada evlilik doyumu, duygusal tepki ve yüklemelerin bağışlama üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Buna göre; sorumluluk yüklemelerinin duygusal tepki ve duygusal empati aracılığıyla bağışlamayla ilişkili olduğu, pozitif duygulanım deneyimi olan ve empatik bireylerin eşlerinin olumsuz davranışlarına daha olumlu sorumluluk yükledikleri tespit edilmiştir. Ayrıca kadınlar için bağışlamada sorumluluk yüklemelerinin daha etkili olduğu, erkeklerde ise duygusal empatinin bağışlamayı daha iyi yordadığı saptanmıştır.

Bağışlama ruh sağlığı açısından da olumlu bir etkiye sahiptir. Fizyolojik olarak kendisi iyi hissettirir, stresi azalttığından kişiye psikolojik ve fizyolojik yarar sağlar. Bu açıdan terapötik bir değeri olduğu görünmektedir (Worthington ve ark, aktaran Kara, 2009). Eşler arası tartışma ve sinir bozucu olayların çiftlerde 3 ay boyunca listesi tutulmuş, sinir bozucu olayların yoğun olarak üst üste gelmesinden 3-4 gün sonra kişilerde soğuk algınlığı ve üst solunum yolu enfeksiyonu rahatsızlıkları görülmüştür. Yayınlanan bir raporda doktorlar şikâyetlerin %75' nin psikolojik kökenli olduğunu belirtmişlerdir. Tüm bu bulgular stresin ve olumsuz duygu durumunun bağışıklık sistemini zayıflattığının kanıtıdır (Altuntaş, 2003: 59). Buna göre bağışlama, stresi ve kişiler arası oluşabilecek olumsuz duygu durumunu azaltarak ruh sağlığını olumlu etkileyebilir.

Örgütlerde bağışlama eğilimi ile intikam ve ruh sağlığı ilişkisinin araştırıldığı bir çalışmada; kendini bağışlama ve başkalarını bağışlama ile başkalarını bağışlama ve ruh sağlığı açısından olumlu yönde anlamlı ilişkisi saptanmış, kişilerin intikam niyetleri ile bağışlama ve ruh sağlığı arasında negatif ilişki tespit edilmiştir. Araştırmacılar kişinin başkalarını bağışlamak için öncelikle kişinin kendini bağışlayabilmesi gerektiği, başkalarını bağışlamanın ruh sağlığına olumlu katkı yapabileceği, bağışlama ile ruhsal rahatlama elde edilebileceğini, intikamın bir rahatlama değil olumsuz odaklanma olduğunu ve intikam eğilimi gösteren kişinin olumsuz odaklanmasıyla ruhsal sağlığını olumsuz etkileyeceği çıkarımında bulunmuşlardır. Ayrıca bekar ve evli bireyler karşılaştırılmış, evlilerin anlamlı bir şekilde daha bağışlayıcı olduğu ve evlilerin ruh sağlığının bekarlara göre oranla daha olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Bunun sebebi olarak aile hayatının getirdiği sorumluluk, paylaşım ve hoşgörü bağışlamayı arttırabilmekte, yaşam güçlükleri,

gelecek kaygısı, rol çatışmaları ise ruhsal sağlığı olumsuz etkileyebilmesi olabilir (Akın, Özdevecioğlu ve Ünlü, 2012).

Witvliet ve arkadaşlarının (2001) yaptığı bir araştırmada; üniversite öğrencilerinin fiziksel yanıtlarını test ediyor. Kişilerden gerçek yaşamdaki suçlu birine karşı bağışlayıcı (ör, sempati duyma ve bağışlama) ve bağışlayıcı olmayan (ör, kin besleme) iki durum üzerinden onlara verilecek yanıtları hayal etmeleri isteniyor. Bağışlamama hayal edildiğinde, bağışlama hayaline göre kalp ritimlerinde artış ve sempatik sinir sisteminde daha fazla aktive oluş tespit ediliyor. Ayrıca katılımcılar bağışlamama hayalinde negatif duygularının daha yüksek olduğu ve algısal kontrollerini düşük hissettiklerini belirtiyorlar. Bağışlama durumunda ise daha az stres, düşük negatif duygu ve yüksek algı kontrolüne sahip olduklarını ifade ettiler. Araştırmacı kişi bağışlamamaya adapte olduğunda fiziksel ve duygusal maliyete maruz kalabileceği, bağışlamaya adapte olduğunda ise psiko-fizyolojik yararın artabileceğinden söz etmektedir (aktaran McCullough ve Witvliet, 2002).

1.4.Din ve Psikoloji

Din kişilerin hayatına etki eden önemli bir unsurdur. Her din içerisinde belirli kurallar ve kaideler barındırır ve kişilerden bunlara uymasını ister. Bu anlamda psikolojik, sosyal, kültürel ve ahlak gibi çeşitli yönlerden bireyler üzerinde yönlendiricidir. Birey yaratıcıya karşı sorumluluk duyar, karşılaştığı zorluklarda teselli ve ümit kapısı olarak görür. Dinin sosyal işlevi ise kişilerin birbiriyle olan münasebetini düzenler (Yeşilyaprak, 2004: 2-3).

Din Arapçada “yol, hüküm, benimsemek” anlamında gelmekteyken batı toplumlarında kelime karşılığı “ibadet” tir. Din sadece inanç ve ibadet boyutuyla sınırlı değildir, hukuki, ahlaki ve sosyal kuralları düzenleyen yönü de vardır. Bu anlamıyla hem dünya düzenine katkı sağlamakta hem de manevi boyuta kişileri hazırlamaktadır (Çaycı, 2012: 3-4).

Dinin yaşantılara olumlu bir pencereden bakmayı öğretmesi kişilerde olumlu duygulara neden olur. Her şeyde bir hayır olduğu düşüncesi kişinin başına gelenlere farklı bir açıdan bakmasını sağlar. Kişiyi sadece düşünce olarak değil, davranış olarak da düzenler. Bedensel ve ruhsal zarardan arındırarak dengeli bir yaşam modeli kazandırır (Aydemir, 2008: 31).

Dini değerler insana yaşama amacı sunar, kişiye yaşadığı dünyada bir kimlik kazandırır ve yaşamı anlamlı hale getirir (Çelik, 2004: 121). Kişiye kimsin? diye sorulduğunda “Müslümanım”, “Yahudiyim”, “Budistim” gibi dine dayalı verdiği cevaplardan dinin kişi için bir kimlik oluşturduğunu söyleyebiliriz.

En genel anlamıyla din; inanılması gereken doğruları açıklar, ölüm, hayat gibi varoluşsal sorunlarla ilgili açıklama getirerek kişiye bütüncül bir dünya görüşü kazandırır, varoluşu açıklayarak kişinin hayatını anlamlı kılar, görev ve sınırlılıklarını bildirerek nasıl bir hayat sürmesi gerektiğine dair rehber olur, kişide değişim ve gelişime yol açar, aynı amaç doğrultusunda toplanarak birlik ve beraberlik duygusu oluşturur ve son olarak Allah’ a yakınlık, kişilerle dostluk kurmak gibi sosyal bir işleve sahiptir. Dindarlık ise yaşanan ve yaşama geçirilen dindir (Hökelekli, 2010: 27-28).

Yetişkinlik döneminde kişi benliğinin daha fazla farkına varır, mistik yaşantılar daha da güçlenmektedir. Kişiler şekilsel bir dindarlıktan öte daha içsel ve derin bir dindarlığa geçiş yapmaktadırlar. Böylece inançlar daha belirgin bir anlam kazanır (Onur, 2004: 77-78).

Genç yetişkinlik döneminde kimlik kavuşma konusuna odaklanan bireyler dini inançlarını da daha fazla içselleştirmektedirler. Bu dönemde kişilik ve benlik gelişiminde önemli değişimler olabileceği için dine dışlayıcı bir tavır da söz konusu olabilir. Din bu dönemde halen sorgulanmaya devam edilir, sorgusuz bir kabul edişten ziyade yapılandırarak yaşanan bir dini yaşantı söz konusudur. Orta yaş döneminde (35-60 yaş) Allah’ a ve ölümden sonraki hayata yöneliş söz konusudur. Bu dönemde geleneksel dini hayattan daha manevi bir hayata geçişler görülür. Dindar kişiler inançlarını da daha da kuvvetlendirmektedirler. Yaşlılık döneminde (60-65 yaş) ise Din en önemli psikososyal uyum faktörlerinden birisidir. Fiziksel, ruhsal ve sağlık problemleriyle başa çıkma ihtimalini yükseltmektedir. Araştırmalar bu dönemde Allah inancının daha da kesin ve kararlı bir şekil aldığını göstermektedir (Karaca, 2010:135-137). Yaş değişkeniyle şekillenen bu değişim yaş-dindarlık ilişkisi araştırmalarına yardımcı olabilir.

Dindarlık araştırmalarda birkaç boyut altında toplanmaktadır; inanç boyutuna göre dinin özü bir takım inançlardan oluşur ve kişinin inançları kişiye kaynaklık eder. Örneğin; bir Hristiyan Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlüsü çerçevesinde inanç dünyasını kurmuş ve buna göre yaşamaktadır. Bu anlamda din için bu inanç temeldir. İbadet boyutu, dini uygulamaları kapsar. Dinin belirlediği belirli ibadet görevleri

vardır ve kişi dini doğrultusunda ibadetini yerine getirir. Örneğin; Müslüman bir insan için haç, oruç ve namaz birer ibadet görevidir. Duygusal boyut, Yaratıcıyı hissetmekle ilgilidir. Kul ve Yaratıcı arasında ilişki vardır ve kişi sezgi, duygu ve algılarıyla bunu hisseder. Bilgi boyutu, kişinin inandığı dinin temel inanç ve değerlerine dair sahip olduğu bilgiyle ilgilidir. Kişi bu bilgisi doğrultusunda dinini yaşamaktadır. Etki boyutu, dinin kişinin hayatına yapmış olduğu etkiyle ilgilidir. Din bu anlamda kişiyi kişilik, ahlakı değerler, dünya görüşü ve benlik saygısı gibi pek çok yönden etkilemekte ve düzenlemektedir (Hökelekli, 2010: 32-34).

İçeriğinde bulunan soyut kavramlar nedeniyle her ne kadar bilimden uzak bir kavram olarak algılansa da insan yaşantısında etkisi düşünüldüğünde dini göz ardı etmek yanlış olur. Din ve bilim arasındaki kesişme alanlarına bakılacak olursa; din insan yaşantısının ölçülemeyen, içsel ve öznel yönünü araştırırken, bilim dışarda olan, ölçümlenebilen ve nesnel olan kavramlarla ilgilenir. Ancak psikoloji insan bilimi olarak sadece dışarda olanı ele almaz, kişiye özel ve soyut kavramlara da yer verir. Bu anlamda dinsel araştırmalar bu soyut kavramlar ile insanın doğum ve ölüme kadar olan süreciyle ilgili birçok bilgiye kaynaklık edebilir. Çünkü her ikisi de insanın varoluşunu anlamaya çalışmaktadır (Haque, 2011).

Psikoloji bilimi içinde dini değerler kişiliği etkileyen faktörlerden olan kültürel faktör içerisinde ele alınmış ve dini değerler bir takım ibadet şekli ve zorluklar sonucu bir güce sığınma olarak tanımlanmıştı. Ancak dini değerler sadece kültürel faktörden ibaret olmaktan öte içgüdüsel, yani kişinin yaratılışında mevcut olan karşılanma ihtiyacı duyduğu olgudur. Bu yönüyle kişiliği dışardan değil, içerden de etkileme gücü vardır (Çelik, 2004: 30). Buna göre, din daha ayrıntılı ele alınmalı ve kişi üzerindeki etkisi dışsal bir faktör olmasının yanında içsel yanı da göz önüne alınarak bireyi görünenden daha fazla şekillendirici olduğu düşünülmelidir.

Bağışlama kavramı dinde çok önemlidir. Dinler günah işlendiğinde kişinin yaratıcısından bağışlama dilemesini emir ve tavsiye etmektedir (Kara, 2009). Bağışlamanın derin dinsel kökenleri vardır. Ayrıca sosyal ve psikolojik bir hadisedir (Worthington ve McCullough, 1999).

Bağışlama kavramının iki niteliği vardır; biri herkes tarafından bilinebilen (materyal dünya), diğeri ise insan bilincinin üstünde olandır. Herkesçe bilinebilen anlamdaki bağışlama kavramı üzerinde tarafsız şekilde çalışabilir ve düşünebiliriz. Diğer nitelikteki bağışlama ise manevi, zamansız ve deneyüstüdür. Bu tür bağışlama felsefe ve din biliminin konusu olmuştur. Ayrıca şiir, şarkı ve hikayelerde yer

almaktadır. Bu kavram çok derin ve açıkça belirtilmesi çok güçtür (Worthington ve McCullough, 1999).

Dinler insanın Yaratıcıyla ve diğer insanlarla ilişkisinin sağlıklı olmasını hedefler ve bu ilişkiyi düzenlemek adına bağışlamayı ve bağışlanmayı dilemeyi öğretir. Bütün ilahi dinler bağışlayıcılığı; mağdur ve suçlu arasında düzeltici tavır, geliştirilebilecek insani değer ve evlilik, aile ve toplumla olan sosyal ilişkisini uyumlu hale getiren bir yapı olarak görerek bağışlamayı öğretmişlerdir (Ayten, 2009).

Bağışlama dinde iki şekilde ele alınabilir; birincisi Yaratıcının kişiyi bağışlamasıyla ilgili kişinin düşünceleri, diğeri ise kişinin kendisini, başkalarını ve olumsuz yaşantıları bağışlamasıdır (Ayten, 2009). Bizim çalışmamızda kişinin başkalarını bağışlamayabilme kavramı üzerinde durulacaktır.

Bağışlama, suç ve günah işleyeni, hatalı davrananı affetmek, cezalandırmaktan vazgeçmektir. İslam dininde Yaratıcı bağışlayıcıdır, Kuran' da en fazla Rahman (merhamet eden) ve Rahim (bağışlayan) sıfatları yer almaktadır. Bağışlayan Allah kullarından da bağışlamasını ister (Kutlutürk, 2012: 35).

İslam dininin kutsal kitabı Kuran-ı Kerimde bağışlama ve bağışlanma dilenmesini teşvik edici pek çok ayet mevcuttur. “Güzel bir söz ve bağışlama, peşinden eziyet gelen bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah hiçbir şeye ihtiyacı olmayandır, yumuşak davranandır” (2/268). “Onlara kendinden dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir. Allah bağışlayandır, esirgeyendir” (4/99). “Kötülüğün karşılığı onun benzeri olan kötülüktür. Kim bağışlarsa ve ıslah ederse artık onun ecri Allah' a aittir” (26/40). “Sen bağışlama yolunu benimse, İslam' a uygun olanı emret ve cahillerden yüz çevir” (7/199). “...affetsinler ve bağışlasınlar. Allah'ın sizi bağışlamasını sevmez misiniz? Allah esirgeyen ve bağışlayandır” (24/22). (Yazır, 2010).

Yahudilikte bağışlama bir zorunluluktur. İnsanoğlu Tanrı' nın bir yansımasıdır ve Tanrı kişiye bağışlamayı emretmektedir. Yahudilikte bağışlama için uzlaşma gerekmektedir (Rye ve ark, aktaran Alpay, 2009: 5). Yahudiliğin kutsal kitabında da bağışlamanın zorunluluk olduğuna dair ifadeler yer almaktadır; “Birine kötülük yapmış olan bir insan, ideal biri olabilmek için samimiyetle özür dilemeye ihtiyacı vardır. Mağdur olan kişi de dindar bir şekilde bu davranıştan sonra kişiyi affetmek zorundadır (Deot 6/9). Bu yanlış davranışı telafi edebilmek için, yanlış olan davranış sonra erdirilmeli, davranıştan pişman olunmalı ve günah çıkarılmalıdır.

Yahudilerin günah çıkarma günü olan Yom Kippur' de yanlış olan davranışı telafi etmek için özellikle çaba göstermektedirler (Forgiveness in Different Religion, 2007).

Hristiyanlık Yahudiliğin devamı olan bir dindir. Bu dine göre; Tanrı tarafından bağışlanabilmek için başkasını bağışlayabilmek gerekmektedir, çünkü bağışlamak ahlaki bir görevdir. Tanrının bağışlaması İsa aracılığıyla olmaktadır. Tanrı tarafından bağışlanmak isteyen kişi İslamiyet' teki gibi öncelikle tövbe etmelidir (Rye ve ark, aktaran Taysi, 2007b: 7). İncil' de bağışlamayı öğütleyen ayetler yer almaktadır; “Kişi sana karşı hata yaptığında eğer onu bağışlarsan, senin Kutsal Tanrın da seni bağışlayacaktır, ama sen bağışlamazsan Tanrı da senin günahlarını bağışlamayacaktır” (Matta 6/14-15). “Yaratıcımız bağışlayıcı ve affedicidir, biz ona karşı asi olsak bile” (Daniel 9/9). İncil' deki ayetler de Kuran' deki gibi bağışlamayı öğütlemektedir, Yaratıcının merhametli ve bağışlayıcı olduğunu göstermektedir.

1.4.1.Tövbe Kavramı

Tövbe; kişinin işlediği günah ve hatadan pişmanlık duyarak bir daha yapmamaya karar vermesidir (Kutlutürk, 2012: 32). Kelime olarak dönmek, vazgeçmek anlamına gelir, dindeki anlamı da yanlıştan dönme ve tekrarlanmayacağına dair söz vermedir (Peker, 2010: 215). Tövbe ile kişi değişim sürecine girer ve bu değişim döneminde kişi öncelikle günahlarının farkında olmalı, günahlarını kabul etmelidir. İnsan olarak hata yapabileceğini ve hatalarının af olabileceğini bilerek yaşayan birey vicdanını huzursuz eden duygulardan kurtulabilir. Manevi olarak arınan kişi başka kişilere de faydalı olabilir. Tövbe ile kişi iyimser, kararlı ve olumlu bir benlik kazanmış olur (Aydemir, 2008: 31). Ümit ve iyimserliği, manevi yenilenme ve canlanmayı artırır, bağışlanmayacağı korku ve endişesinden kişiyi uzaklaştırır (Peker, 2010: 216).

Üç ilahi dinde de tövbeden söz edilmektedir. İslam' da Allah'ın bağışlaması için kulun tövbe etmesi gerekir. Kuran' da Allah'ın tövbe edilmesinden hoşnut olacağını belirten ayetler de yer almaktadır. “Ey müminler, hepiniz Allah'a tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz” (24/31). “Allah kullarından tövbeyi kabul eden, kötülükleri bağışlayan ve yaptıklarınızı bilendir” (26/25) (Kutlutürk, 2012: 32). İncil'de de Kuran'daki gibi tövbeyi öğütleyen ayetler yer almaktadır; Eğer biz

günahlarımızdan tövbe edersek, O vefalıdır ve günahlarımızı affeder, tüm günahlarımızdan arındırır” (John 1/9) (Forgiveness in Different Religion, 2007).

Tövbe anlayışına göre ayrıca mağdur kişi hakkını helal etmediği sürece Yaraticı tarafından suçlu olan kişinin bağışlanmayacağı bilinmektedir. Buna göre mağdur kişinin bunu hak ettiği düşüncesi ortadan kaldırılmış olur ve mağdura değer yüklenmektedir. Ayrıca dinler tövbe eden kişiyi bağışlanmasını tavsiye ederek içsel ve toplumsal huzurun oluşmasını sağlamaktadırlar (Kara, 2009). Böylece tövbe, Yaraticı-yaratılan ve insan-insan arasında köprü görevi görmekte ve yapılan suçun tekrar edilmesinin de önüne geçmektedir.

1.4.2.Dindarlık ile İlgili Yapılmış Araştırmalar

McCoullough ve Bono (2004); yetişkinlerde bağışlama, dindarlık ve yaş ilişkisini araştırmışlar ve dindarlığın yaş ile artış gösterdiğini, gençlerden daha fazla bağışlayıcı ve daha az öç alma duygusunun söz konusu olduğunu, maneviyat ve dindarlığı yüksek kişilerin az da olsa daha fazla bağışlayıcı davranış ve daha az öç alma duygusu beslediğini belirtmişlerdir. Kesitsel ve boylamsal yapılmış çalışmalara göre; yaş arttıkça dindarlık düzeyinde artış görülmektedir, yetişkinler gençlere göre daha bağışlayıcıdır ve dini kurallar kişiyi bağışlaması yönünde yöreklendirmektedir. Aynı zamanda bağışlamanın yaşamın ileriki zamanlarında daha önemli olduğunu, çünkü duygusal doyumun uzun süreli arkadaşlık ve aile gibi ilişkilerde çok önemli bir unsur olduğunu belirtmektedirler. Bağışlama isteği ve yeteneğine sahip olmayan bireylerin fiziksel, zihinsel ve ruhsal zorluk yaşama risklerinin olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda bağışlama iyilik durumunu olumlu etkileyerek kişide yapıcı etkiler bırakmaktadır. Bu tam anlamıyla kanıtlanmış olmasa da yapılan birçok çalışma bunu göstermektedir.

Bahadır (2010: 112) tarafından, dindarlık ile yaş, medeni durum, öğrenim düzeyi, cinsiyet, sosyoekonomik yönden pek çok değişken incelenmiş, anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Bağışlama eğilimine dair tespit edilen; öç alma, kaçma ve yardımseverlik üç alt boyutuyla dindarlık arasındaki ilişkiye bakılmış, dindarlık ve bağışlama arasında olumlu ilişki tespit edilmiş, alt boyutlarında ise kaçma ve öç alma ile negatif, yardımseverlik ile pozitif ilişki saptanmıştır. Demografik değişkenler (yaş, cinsiyet,

medeni durum, sosyal çevre) ile bağışlama eğilimi arasında farklılık tespit edilmemiştir.(Ayten, 2009).

Aydemir (2008: 47-63) ilk yetişkinlik dönemindeki dindarlık ve mutluluk ilişkisini araştırmış, cinsiyet faktörü, medeni durum ve gelir düzeyi açısından anlamlı bir farklılık tespit edilmemiş, eğitim düzeyi yönünden yüksek eğitilmiş bireylerin dindarlık düzeylerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Yaş faktörü açısından değerlendirildiğinde yaşın ilerledikçe dindarlık düzeyinde artış olduğunu görülmüştür. Mutluluk ve dindarlık düzeyi ilişkisine baktığında, dindarlıkla mutluluğun arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre dindarlık arttıkça mutluluk düzeyi de artmaktadır. Dinin ruhsal anlamda da yapıcı bir etkisi olduğundan söz edilebilir.

Türkiye’de evli çiftlerle yapılan araştırmada dindarlığın evlilik doyumu üzerindeki etkisi incelenmiş, dindarlığın evlilik doyumu üzerinde temel etkiye sahip olduğu saptanmıştır (Hünler, aktaran Üncü, 2007: 51).

Bağışlamanın dindarlık ile ilişkisini araştıran diğer bir araştırmaya göre de; dindarlık ve bağışlama arasında olumlu ilişki saptanmıştır. Bu konuda yapılan birçok çalışmayı derleyerek bunun sonucunda olumlu ilişki çıkarımında bulunmuştur. Araştırmacılar bu ilişkiyi dindar kişilerin bağışlaması gerektiğine dair bilgisine ve tüm insanların evrensel değerlerinin anlaşılabilmesi için bağışlanması gerektiği inancına bağlamaktadır. Ancak spesifik bir suçta karşı kişilerin bağışlama davranışlarına bakıldığında tutarsızlık söz konudur. Buna göre genel anlamdaki bağışlama tutumu için dindarlığın olumlu etkisinden bahsedilebilir ancak spesifik bir suçta kişinin bağışlama durumunda aynı sonuca ulaşamamıştır (Bono ve McCullough, 2004).

Dindarlıkla ilgili araştırmalar demografik değişkenler açısından anlamlı bir farklılaşma tespit edilememiş, bağışlama ve dindarlık arasında ise ilişki saptanmıştır. Ancak araştırmacılar genel anlamdaki bağışlamanın dindarlıkla ilişkili olduğunu belirtmişler, spesifik bir suçta karşı aynı sonuçların elde edilemeyebileceğini, bunun ayrıca araştırılması gerektiğini belirtmişlerdir.

1.5.Kişilik

Kişilik; doğuştan getirilen ve sonradan kazanılan, kişiyi başkalarından ayıran özellikler bütünüdür (Özdemir ve ark, 2012). Kişilik en basit biçimde; kişiden

kaynaklanan tutarlı tavır ve kişilik içi süreçler olarak tanımlanabilir. Tutarlı tavır kavramı, kişinin genellikle benzer durumlarda benzer davranışı göstermesi veya bugün sahip olduğu özelliğe gelecek de sahip olmasıyla ilgilidir. Kişilere “tam ondan beklenecek bir davranıştı” şeklinde tepki verebilmemiz kişiliğin tutarlılık özelliğinden kaynaklanmaktadır. Kişilik içi süreç ise nasıl davranacağımıza içten gelen duygusal, bilişsel ve güdüsel süreçlerin etki etmesidir (Burger, 2006: 23).

Her birey karmaşık bir sistemdir, bir insanı tam anlamıyla anlamak ve tanımlamak bu yüzden zor ve uzun bir süreçtir. Fiziksel özellikler kadar davranışları, algıları, karar vermeleri, alışkanlıkları, düşünce yapıları ve istekleri birbirinden farklıdır, tüm bunlar kişilik konusu içinde ele alınabilir. Kişilik bu anlamda; bireyin tutum, ilgi ve becerilerini, giyim ve konuşmasını, fiziksel görünümü, iletişim yeteneklerini, tepkilerini, alışkanlıklarını kapsayan ve açıklayan bir kavramdır (Günel, 2010).

Kişilik geçmişteki özellikle çocukluktaki yaşamışlıkları yansıtır, tutarlı bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Değişim ve kararlılık aynı anda hareket etmektedir. Yaşantılar ve çevresel etmenler değişimi beraberinde getirir ancak bunun yanında kararlılık olmazsa ileriye dönük plan yapabilmek söz konusu bile olamaz (Onur, 2008: 181-187).

Psikoloğlara göre kişilik; kişinin özel ve ayırıcı davranışlarını içerir, özel olması bireyin sürekli ve en tipik davranışlarını içermesiyle ilgili olup, ayırıcı olması ise kişinin bu davranışlarının onu diğerlerinden ayırmasıyla ilgilidir (Morgan ve ark, 2011: 286).

Yetişkinlikte kişilik içeriden dışarıya döner, yani kişinin yeni şeyler öğrenmesi ve yeni kişiler tanınmasıyla yeni bir uyum dönemi başlar. Yetişkinliğin orta döneminde toplumsallaşma hızını yitirir, kişinin becerileri gelişmiştir, birey için içsel süreçler önem kazanmaya başlar. Yaşlılıkta ise kişi daha edilgendir, kendi duygularına döner. Yaş ilerledikçe kişilik içselleşmektedir (Onur, 2008: 191-193).

Kişiler sosyal kimliklerini, benlik ve kişiliğini oluştururken öncelikle ebeveynlerini örnek alırlar. Sağlıklı bir aile ortamında yetişen bireyler sağlıklı bir kişilik geliştireceklerdir (Çelik, 2006: 14).

Sağlıklı bir birey toplumla çatışma haline düşmeden, belleğini toplumsal kurallar içinde eriten, toplumla çatışmadan kendi istek ve ihtiyaçlarını yerine getirmek için çabalayan olarak tanımlanmıştır. Buna göre ilk yıllardan itibaren

başkalarıyla iletişim halinde olmayan kişilerin bireyselleşemeyeceğini ve kalıtım ve çevrenin karşılıklı olarak kişiyi etkilediğini belirtir (Özdemir ve ark, 2012).

Kişilikle, kişi zihinsel ve fiziksel olarak başkalarından farklı hale gelir, kişinin bireysel nitelikleri anlam kazanır. Bu özelliklerine göre çevresi kişiyle ilgili değerlendirmelerde bulunabilir, bireyi tanımak için bu özellikler ipucu niteliği taşır. Kişinin doğru tercihler yapabilmesi, çevresiyle uyumlu ilişkiler geliştirebilmesi için sahip olduğu kişiliği bilmesi önemlidir (Durna, 2005).

Kişilikle ilgili bazı kuramcıların çeşitli açıklamaları olmuştur. Her kuramcı kendilerince en mantıklı olan açıklamayı yapmıştır. Bazıları genetik ve erken çocukluk dönemi deneyimlerinin kişiliğin gelişmesindeki etkisine değinmiş; diğerleri toplumsal ve çevresel etkiler ile kişiliğin geliştiğini vurgulamışlardır. Bazı teorisyenler kişiliği birleşmiş bir bütün olarak görmeyi tercih etmiş; diğer bir kısmı ayırt edici özellikler üzerine odaklanmıştır. Bu bakış açılarıyla tek bir kişilik tanımlamasının yapılmasını zorlaştırmaktadır.

1.5.1. Freud'cu Kişilik Kuramı

En kapsamlı kişilik kuramı Sigmund Freud tarafından geliştirilmiştir. Freud 1963' de kişiliği bilinç, bilinç öncesi ve bilinçaltı olmak üzere üçe ayırmıştır. Bilinç, farkında olduğumuz duyum ve yaşantıların olduğu düzeydir. Düşünceler duyu organlarıyla algılanan ve dış dünyadan gelen bilgiler tarafından oluşmaktadır. Bilinç öncesi, ulaşılabilir bilgilerin olduğu kısımdır. O an farkında olunmayan ancak çaba sonucu bilince getirilebilen bilgiler ve yaşantılar bu kısımda bulunur. Bilinçdışı ise; düşüncelerin büyük bir kısmının bulunduğu, her istediğimizde ulaşamadığımız ve bilinçli durumumuzu etkileyen kısımdır. Ruhsal yapının en alt katmanıdır (İnanç ve Yerlikaya, 2008: 19).

Freud 1964' de bu ayrımı sınırlı bularak kişiliği oluşturan üç yapı olduğunu belirtmiştir; İd, Ego ve Süperego. İd; haz ilkesine göre çalışır ve hiçbir sınırlamayı dikkate almaz, tamamen bilinçdışı düzeyde çalışır (İnanç ve Yerlikaya, 2008: 21). Süper ego; toplumun ve ailenin değer yargıları ile kurallarını içerir, toplumsal normların içselleştirilmesini temsil eder. Başlangıcı preödüpal döneme denk gelmektedir, ebeveynlerin ya da diğer kişilerin istekleri ve yasakları ruhsal yaşamı erken dönemden itibaren etkilemektedir. Beş- altı yaşlarında ahlak kişisel iken, dokuz-on yaşında yaşam boyu devam edecek şekilde kökleşir ve içselleştirilir (Freud,

2007: 8). Ego ise; ben sözcüğünün Latince karşılığıdır, bu iki kısım arasında ara buluculuk yapar ve gerçeklik ilkesine göre çalışır. Benlik tüm düşünce ve arzularla baş etmek için belirli destekleyici savunma mekanizmaları kullanır. Çocuğun büyümesiyle emir ve yasakların etkisi egoda güçlü bir biçimde kalır, bilinçdışı bir suçluluk duygusu ve vicdan oluşumuna neden olur (Freud, 2007: 13).

Freud yetişkin kişiliğinin ilk beş ya da altı yılındaki deneyimlerden oluştuğunu belirtir ve psikoseksüel gelişim dönemlerinden bahseder. Oral dönem; ilk 18 aylık dönemi içerir ve ağız, dudak ve dil bölgeleri temsil eder. Bu dönemi sarsıcı geçiren kişinin içki içmek, sigara, aşırı yemek gibi oral kişilik özellikleri edineceğinden bahseder. Anal dönem; anüsle ilişkilidir. Tuvalet eğitimi bu dönemdedir. Tuvalet eğitimini sorunlu geçiren kişide aşırılıklar gözlenebilir (inatçılık, aşırı düzen gibi). Bu davranışlar anal kişilikle ilgilidir. Fallik dönem; 3-6 yaş arasındadır, penis en duyarlı bölgedir. Çocuk bu dönemde karşı cinsteki anne-babaya karşı cinsel çekim hisseder. Sorunsuz atlatıldığında özdeşleşme gerçekleşir. Gizil dönemde; cinsel istek bastırılmış görünür. Karşı cinse oldukça ilgisiz davranılır. Cinsel dönemde ise cinsel istek yeniden ortaya çıkar. Bu dönemdeki takılmalar yetişkin kişiliğinde sorunlar yaşanmasına neden olur. Bu dönemlerden herhangi birinde takılma olabilir. Hangi kısımda saplantı yaşanırsa o döneme ait özelliklere kişi sahip olacaktır (Burger, 2006: 85-90).

1.5.2. Araştırma Odaklı Kuramlar

1.5.2.1. Ayırıcı Özellik Yaklaşımı

Kişilik özelliklerinin zaman içinde değişmediğini kabul ederler, kişiliğin sürekliliğini savunurlar. Kişinin bir kişilik özelliğini ne derece gösterdiğine göre kişiyi sınıflar. Bireyin özelliklerini bilindiğinde kişiliği de öğrenilmiş olacağını savunurlar. Bu kuramın iki temel özelliği kişiliğin zaman içinde değişmez olduğunu ve kişilik özelliklerinin farklı durumlara göre kararlılık gösterdiğini kabul ederler. Kişinin neden o şekilde davrandığını açıklamaktan çok kişiliği tanımlamaya odaklanırlar, davranışın altında yatan mekanizmalarla fazla uğraşmazlar (Burger, 2006: 236-237).

Ayırıcı özellik kuramcılardan Allport; kişiliğin hem psikolojik hem de fiziksel yönlerinin önemini vurgular. Davranışın çevresel etkenler tarafından

belirlenmesinin yanı sıra ayırıcı özellik kavramıyla bireyin davranışlarını tahmin edebileceğimizden bahseder. Ayırıcı özelliklerimizin sinir sisteminden kaynaklanan fiziksel öğelerden kaynaklandığını, nörolojik araştırmalarla kişilik özelliklerinin belirlenebileceğini belirtmiştir (Burger, 2006: 239). Hem davranışlara hem de düşüncelere önem vererek kişiliğin açık ve örtük olan tüm davranışları içerdiğini belirtmektedir. Kişilik yapısını oluşturan en önemli unsurun kişilik özelliklerinin kişiye özgü olması ve bu sayede kişiyi kişisel özellikleri açısından tanımlayabilmemizdir. Her kişinin kendine özgü olduğundan bahseder, ayırıcı özellikle kişilerin birbirinden nasıl ayrıldığını ve nasıl davrandıklarını inceleyebiliriz. Kurama göre kişilik kararlılık ve tutarlılık gösterdiği için ayırıcı özellikler kişinin kalıcı ve genel özelliklerini yansıtır (İnanç ve Yerlikaya, 2008: 251).

1.5.2.2. Biyolojik Kuram

Biyolojik kurama göre kalıtımın kişilik üzerinde etkisi büyüktür. Bunu inceleyebilmek için ikiz araştırmalarına gerçekleştirmişlerdir. İkizlerle yapılan araştırmalarda ikizlerdeki benzer özelliklerin ailenin yetiştirme tarzından mı yoksa genetik olarak birbirine benzediklerinden dolayı mı olduğu araştırmacıların başlıca sorusu olmuştur. Çünkü paylaşılan genler ve ortamlar birbiri içine geçmiş durumdadır. Öncelikle tek yumurta ikizleri ve çift yumurta ikizleri karşılaştırılır. Yapılan pek çok araştırmada tek yumurta ikizlerinde daha yüksek oranda benzerlik saptanmıştır. Başka yöntemle yapılan bir araştırmada ise evlatlık edinilen çocukların biyolojik anne-babalarına benzeyip benzemedikleri ölçümlenmiştir. Sonuçlara göre benzerlik tek yumurta ikizlerindeki kadar yüksek bir oran bulunmasa da evlatlık çocukların hiç tanımadıkları ve birlikte vakit geçirmedikleri biyolojik ebeveynlerine benzer davranışları tespit edilmiştir. Bu araştırmanın daha gelişmiş şekli ise farklı yerlerde büyümüş tek yumurta ikizleriyle yapılmıştır. Bu araştırmaların sonucuna göre ayrı yerlerde büyüyen tek yumurta ikizlerinde de benzerlik tespit edilmiştir. Kalıtımın ne derece etkili olduğu rakamsal olarak belirtilemese de kişilik üzerinde etkisi olduğu yapılan tüm araştırmalar sonucunda ortaya konmuştur. Bu kurama getirilen eleştiriler ise ikizlerin yetiştirilme tarzlarının çok benzer oluşudur, tek yumurta ikizleri çift yumurta ikizlerine göre daha fazla aynı şekilde giydirilir, aynı hediyeler alınır. Ayrıca evlatlık edinilen aile yapısının genelde orta yaş üstü, maddi ve manevi olarak iyi durumda olan ailelerden oluştuğunu, çocuklara biyolojik aileleri

gibi davrandıkları ve evlatlık çocuklar farklı ailelerde büyüse bile benzer standartta olacakları için özelliklerinin de benzeyeceği varsayılarak salt kalıtımla açıklanamayacağını çevresel faktörlerin etkisinin de olabileceğine vurgu yapılmıştır (Burger, 2006: 286-393).

1.5.3. Davranışçı ve Bilişsel Kuramlar

Davranışçılık temel olarak öğrenme deneyimleri ve koşullanma ile davranışları açıklar, kalıtımın etkisini önemsiz bulur. Kişiliği bu süreçlerin oluşturduğunu savunur (Burger, 2006: 516). Kişiliği öğrenilmiş davranış örüntüleri olarak açıklayan ilk kuramcılardır. İnsan davranışının nedenlerini anlamaya yönelik bir kuram oluşturmuşlardır (İnanç ve Yerlikaya, 2008: 180). Bu geleneksel davranışçılık kuramı biraz geliştirilerek Sosyal öğrenme kuramı oluşturulmuştur.

1.5.3.1. Sosyal Öğrenme Kuramı

Kuramcılar davranış-çevre-davranış etkileşimini ortaya atmışlardır. Buna göre; çevre davranışı etkilediği gibi davranış da bulunduğumuz çevreyi belirlemede, bu da davranış etkileyerek bu döngü devam ettirmektedir. Sosyal öğrenme kuramcılarında Rotter beklentilerden, ödül ve ceza kavramlarından söz eder. Beklentiler, ödül, ceza ve kişiye verilen pekiştireçlerin hangi davranışın ortaya çıkacağını belirlediğini savunmaktadır (Burger, 2006: 525).

1.5.3.2. Sosyal-Bilişsel Kuram

Bandura; kişiliğin ve davranışın bilişsel boyutundan bahseder, kişinin düşük düzeydeki bir hayvandan farklı olarak daha fazla donanıma sahip olduğunu, sadece deneme yanılma yoluyla değil, zihinsel işlemlerin de kişiliğin oluşmasında etkili olduğunu belirtir. Kişilerin davranışlarının öğrenme esnekliğine sahip olduğunu belirterek gözleyerek öğrenme kavramını ortaya atar. Gözlem yoluyla öğrenmenin altında model alma vardır. Kişilerin başkalarını gözlemleyerek de kendilerine özgü davranış edinebileceklerini söylemektedir. Kişinin bu davranış edinebilmesi için dolaylı güdülenmeye ihtiyacı vardır, yani davranış yapan modelin ulaştığı hoş duruma kendisi de ulaşmak isteyecektir. Bu anlamda bu durum güdüleyici olacaktır.

Aynı şekilde olumsuz bir durum olduğunda da kişi benzer şekilde davranmaktan uzaklaşacaktır (dolaylı ceza) (İnanç ve Yerlikaya, 2008: 211-216). Kişilerin ödül ve ceza yoluyla bazı davranışların öğrenilmesinin normal olduğunu, ancak insanın bunun daha üstünde bir beceriye sahip olduğunu belirtmiştir. Buna göre; dışsal belirleyiciler kadar inanç, düşünce gibi içsel belirleyiciler de davranışın belirlenmesinde etkilidir (Burger, 2006: 531).

Tüm bu araştırmaların sonucunda kişilik gibi karmaşık bir yapının kalıtsal faktörlerden de oluşabilme ihtimali ortaya çıkarılmış ve farklı bir bakış açısı kazandırılmıştır.

1.5.4. Kişilik Tipleri

Bu kuramların dışında bazı kişilik tiplerinden de bahsedilmiştir:

E. Kretschmer 20. yy başlarında üç tipten oluşan kişilik tiplerini tanımlamıştır: Atletik Tip, uzun boylu, kaslı lider olma eğilimi yüksek kişileri temsil eder (aktaran Soysal, 2008: 8). Ayrıca bu kişiler gösterişi sever, spor ve maceradan hoşlanırlar. Astenik Tip; uzun ve ince yapıdırlar. Eklem bölgeleri zayıf, karın içeri kaçmış, parmak uçları sivridir. Soğukkanlı, inatçı, içe dönük, alıngan olarak tanımlanırlar (aktaran Özkara, 2010: 86). Piknik Tip ise orta boylu, şişman, dolgun yüzlüdür. Dış dünyaya açık, açık kalpli ve iyimser olarak özellikler taşırlar (aktaran Soysal, 2008: 8).

Friedman ve Rosenman, 1960'lerden başlayarak kalp rahatsızlıkları ve yaşam biçimi ile ilgili 10 yıl süren bir araştırma yapmış ve A tipi kişilik ve B tipi kişilik olmak üzere kişiliği 2 gruba ayırmıştır (Altuntaş, 2003: 58). A tipi kişilik; zorlukların üstesinden gelmek ve başarı için koşullanmıştır. Çabuk sinirlenir, rekabetten hoşlanır, işini en iyi şekilde yapmak ister (Durna, 2005). Bu kişilik tipine sahip bireyler sürekli telefonda iş görüşmesi yaparlar, doktora çok seyrek giderler, yemeği aceleyle yer ve beklemekten nefret ederler, kendilerine çok az zaman ayırırlar, geçimi zor kişilerdir (Baltaş ve Baltaş, 2000: 153-154). Ayrıca kendileri için yüksek beklentiler geliştirir, başarılarından çok az doyum alırlar, insanların kendi şansını kendilerinin oluşturduklarına inanırlar ve "savaş ya da kaç" tepkisi sürekli aktiftir. Bu da bedende sürekli kortizol ve adrenalin hormonlarının salgılanmasına neden olur, kalbe kan taşıyan damarlara zarar verir (Altuntaş, 2003: 60-61). B tipi kişilik ise; rahat, dengeli, aceleci olmayan, az rekabetçi, baskı altına girmeyen, olaylara

karşı rahat bir tavır içinde tiplerdir (Durna, 2005). Çalışmanın da dinlenmenin de zamanını ayarlarlar, zamanı iyi kullanırlar, ayrıca strese uyum sağlamak yerine streslerini yönetme yoluna giderler (Altuntaş, 2003: 62). Herkes bire bir bu tanımlara uymayabilir çünkü kişilerin duruma göre A ve ya B tipini seçmesi gerektiği zamanlar olabilir (aktaran Burger, 2006: 299).

Bir başka kişilik tipi ise İçedönük ve Dışadönük olarak ikiye ayrılan Eysenck (1968)'in kuramına aittir: İçedönük bireyler; sessiz, içine kapanık, genelde tek başına vakit geçirmeyi seven özelliktedirler. Dışadönük bireyler ise; cana yakın, atılgan, rahat, toplumsal ilişkileri kuvvetli, konuşkan özelliklere sahiptir. Bu iki tipin fizyolojik yapılarının da farklı olduğundan bahseder. Buna göre; dışadönük insanların beyin uyarılma düzeylerinin düşük olduğunu, bunu harekete geçirmek için heyecan peşinde koştuklarını, içedönük insanlar ise uyarılma düzeylerini normalin üstünde olduğu için bu düzeyi daha da arttırmamak ve rahatsızlık oluşturmamak için sakin olmayı tercih ettiklerini iddia etmektedir. Bu iddia kanıtlanmış olmasa da bu iki tip kişiliğin uyarıcılara gösterdiği tepkilerin farklı olduğu, dışadönüklerin daha zor uyarıldığı, içedönüklerin ise uyarıcılara karşı hassas olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak fizyolojik farkın olduğu açıktır, içedönük kişiler bu hassasiyetlerinden dolayı daha sakin bir yaşamı diğer tip ise daha uyarıcının bol olduğu bir yaşamı seçmektedir (aktaran Burger, 2006: 345-347).

A tipi ve B tipi kişilik tipleriyle ilgili yapılan bir çalışmada; A tipi kişilik tipine sahip kişilerin alt ve üst gelir düzeyine sahip olduğu, köyden ziyade il ve ilçelerde ikamet ettikleri saptanmıştır (Durna, 2005).

Kuramcılar kişilik ölçekleri oluştururken kişilik tiplerinden yararlanmışlar, belirli kategoriler altında toplayarak bireylerin kişilik özellikleriyle ilgili bilgi edinmeye çalışmışlardır.

1.5.5. Kişilik ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Chamorro-Premuzic (2007) araştırmamızda da kullandığımız kişilik ölçeğindeki beş kişilik özelliklerini açıklamıştır. Buna göre; duygusal dengesizlik; olumsuz duygularla ilişkilidir. Duygusal dengesizliği olan kişiler kaygılıdır, bunun tersi kişilik özelliğine sahip kişiler ise rahat ve sakinidir. Dışadönüklük; sıcaklık ve heyecan gibi olumlu duygularla ilişkilidir. Dışadönük olmayanlar sessiz ve içe kapanıktır. Deneyime açıklık; yeniliklere açık olmayla ilişkilidir. Bu kişilerin hayal

dünyası gelişmiştir ve geleneksel tutumlara sahip değildir. Tersine kişilik özelliğine sahip kişiler tutucu olarak adlandırılabilir. Yumuşak başlılık; daha sosyal davranışlarla ilişkilidir. Bu kişiliğe sahip bireyler sıcakkanlı, hoşgörülü ve insancıldır. Sorumluluk sahibi kişiler ise disiplin, liderlik, üretken ve kararlı davranışlar sergilerler (aktaran Civitcioğlu ve Arıcıoğlu, 2012).

Botwin, Buss ve Shackelford (1997) evli bireylerin kendilerine benzeyen eşler seçmeye eğilimli olduklarını, anlayışlı, duygusal sürekliliği olan ve açık görüşlü gibi kişilik özellikleri beklentilerin altında olduğunda evlilikten doyum elde edilmediğini tespit etmişlerdir (aktaran Hünler ve Gençöz, 2003).

Yapılan başka bir araştırmada kişilik ve evlilik doyum ilişkisine bakılmıştır. Ödül bağımlılığı kişilik alt boyutunun evlilik doyumuyla pozitif ilişkili olduğu saptanmıştır. Ödül bağımlılığı, duygusal, şefkatli, duygulara önem verme gibi özellikleri barındırmaktadır. Buna göre; bu özellikteki kişilerin eşleriyle başarılı bir iletişim sürdürebildiği, ortak noktada buluşabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Evlilik doyumuyla ilişkili olan başka bir alt boyut ise iş birliği alt boyutudur. İş birliği boyutundan yüksek alan kişiler empati kurabilen, sevecen ve anlayışlı olarak tanımlanmaktadır. Bu özellikteki kişiler sağlıklı iletişim sürdürebildikleri için evlilik ilişkileri de olumlu yönde olmaktadır (Kansız ve Alkar, 2011).

Worthington, O'Connor, Parrott ve Wade (2005) yaptıkları araştırmada bağışlama ve kişilik özellikleri ilişkisini araştırmışlar, korku duygusu yaşayan kişilerle bağışlamama davranışı arasında ilişki tespit etmişlerdir. Kendinden nefret etme, depresyon gibi olumsuz duygu durumları ile olumsuz kişilik özellikleri bağışlamayı olumsuz olarak etkilerken, uzlaşmacı, empatik, dışadönük gibi olumlu kişilik özelliklerine sahip bireylerin daha bağışlayıcı olduğunu saptamışlardır (aktaran Kara, 2009).

Ayten (2009), Bağışlama eğilimi ile gurur ve alçak gönüllük arasındaki ilişkiyi araştırmış; gurur ile genel bağışlama eğilimi arasında olumsuz, Alçak gönüllük ile olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Kişinin, insanın hata yapabileceğini düşünebildiğinde daha bağışlayıcı olabileceği, gurur meselesi haline getirdiğinde bağışlama eğiliminin düşeceği görülmektedir.

Patolojik tablolara bakıldığında daha az bağışlayan kişilerde kişilik bozukluğu olduğu görülmektedir. Daha az bağışlayan kişilerin narsistik ve antisosyal olduğu görülmüştür. Bu kişiler zararın sorumluluğunu üzerlerine almaktan kaçınmaktadırlar. Narsistik kişilerin kendilerini haklı görüp daha az bağışlayıcı

oldukları söylenebilir (Taysi, 2007b: 46). Narsistik tip; kendini, kendisinin bir zamanlar olduğu her şeyi, olmak istediği her şeyi ve bir zamanlar parçası olmuş her şeyi sevebilir (Freud, 2007: 36). Bu göre kendisiyle bu kadar meşgul ve kendisini bu kadar seven bir kişinin kendisini suçlu görmesi pek mümkün görülmemektedir.

McCullough ve Witvliet (2002) araştırmasında bağışlama ve kişilik ilişkisini inceleyen pek çok araştırmaya yer vermiş ve tüm bunların sonucunda; bağışlama eğiliminin hoşnutluk ile yüksek, nörotizm ve negatif duygulanımla düşük ilişkili olduğu çıkarımında bulunmuştur. Bu bulgularla paralel olarak başka bir araştırmada nevrotizme negatif duygu dışavurumu arasında ilişki saptanmış, nevrotizmi yüksek olan bireylerin negatif duygularını sergileme eğilimleri olduğu tespit edilmiştir (Lave ve Ben-Ari, 2004).

1.6.Amaç ve Araştırma Soruları

Araştırmamızın temel amacı; evli çiftlerde dindarlık, evlilik doyumu ve kişilik faktörlerinin bağışlama davranışı üzerindeki etkisini incelemektedir. Buna göre;

1. Evli bireylerin dindarlık düzeyiyle bağışlama davranışı arasında ilişki var mıdır?
2. Evli bireylerin evlilik doyumları ile bağışlama davranışları arasında ilişki var mıdır?
3. Evli bireylerin kişilikleri ile bağışlama davranışları ilişkili midir?
4. Cinsiyet ile bağışlama davranışları arasında ilişki var mıdır?
5. Evlilik süresi ile bağışlama davranışları arasında ilişki var mıdır?
6. Evli bireylerin yaşları ile bağışlama davranışları arasında ilişki var mıdır?

2.YÖNTEM

2.1. Örneklem

Bu çalışma Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan (İstanbul, Kocaeli, Konya, Sivas, Çorum) ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 145 evli birey ile yürütülmüştür. Katılımcılara tesadüfî olmayan örnekleme yöntemlerinden kolaylıkla bulunabileni örnekleme tekniği ile ulaşılmıştır. Katılımcıların 86'ı kadın, 59'u erkektir. 24'ü ilkokul, 11'i ortaokul, 28'i lise, 56'sı üniversitesi ve 26'sı yüksek lisans ve üstü eğitim durumuna sahiptir. Bireylerin evlilik süresi minimum 1 yıl, maksimum 35 yıl, ortalama 11,7 yıldır. Yaşları ise minimum 24 yaş, maksimum 56 yaşdır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler Kişisel Bilgi Formu, Dindarlık Ölçeği, Suça İlişkin Kişilerarası Motivasyonlar Ölçeği, Tek Maddelik Bağışlama Ölçeği, Evlilik Doyum Ölçeği ve Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi kullanılarak elde edilmiştir.

2.2.1. Kişisel Bilgi Formu-KBF

Katılımcılara yaş, cinsiyet, evlilik süresi, sahip oldukları çocuk sayısı ve eğitim durumlarına ilişkin sorular sorulmuştur.

2.2.2. Dindarlık Ölçeği (DÖ)

Dindarlık Ölçeği; 25 maddeden oluşmakta ve 5'li likert tipiyle cevaplandırılmaktadır (1-kesinlikle katılmıyorum, 5. Kesinlikle katılıyorum). Ölçekte 21. ve 22. sorular olumsuz, diğerleri olumludur. Olumlu sorularda 1-kesinlikle katılmıyorum 1 puan, 2-katılmıyorum 2 puan, 3-kararsızım 3 puan, 4- katılmıyorum 4 puan ve 5-kesinlikle katılıyorum 5 puan şeklinde puanlanmıştır. Olumsuz sorularda puanlama tam tersidir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 125 iken, en düşük puan 25'tir. Ölçeğin 6 alt boyutu vardır: ibadet alt boyutu; 4, 9, 13, 24. sorularıyla, inanç alt boyutu; 1, 5, 8, 15. sorularıyla, duygu alt boyutu; 7, 19, 22. sorularıyla, bilgi alt boyutu; 3, 6, 11, 12, 23, 25. sorularıyla, inancın kişi açısından önemini ifade eden alt boyutu; 2, 16, 17, 21. sorularıyla ve etki alt boyutu 10, 14, 18, 20. sorularıyla ilişkilidir (Kula, aktaran Aydemir, 2008). Bizim çalışmamızda alt boyutlar dikkate alınmadan toplam puan üzerinden bireylerin dindarlık düzeylerine bakılmıştır. Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması Aydemir (2008) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin güvenirliğini ölçmek amacıyla faktör analizi yapılmış, bazı maddelerin faktör yüklerinin birinci faktörde toplanmadığı görülerek ve başka özellikleri ölçtüğü anlaşıl原因 olarak ölçekten çıkarılmıştır. Dindarlık envanterinin güvenirliği test-yarı test yöntemi ile kontrol edilmiş olup güvenirlik katsayısı 0.84'tür. Envanter üzerinde yapılan çalışmada Cronbach alpha güvenirlik katsayısı ise 0.86 olarak hesaplanmıştır.

2.2.3. Suça İlişkin Kişilerarası Motivasyonlar Ölçeği (SKMÖ)

Katılımcıların bağışlama düzeylerini tespit etmek amacıyla McCullough ve arkadaşlarının (2002) geliştirdiği ölçek kullanılmıştır. Ölçek, Wade' in (1989) bağışlamayı ölçmek üzere geliştirdiği ölçekten kaçınma ve intikam alt boyutları alınarak oluşturulmuştur. Yetişkinler için geliştirilmiş bir ölçek olup 12 maddeden oluşmaktadır. Her bir madde 5 dereceli likert tipi ölçek üzerinde cevaplandırılmıştır (1.Kesinlikle Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılmıyorum). Yapı geçerliliğini incelemek amacıyla temel bileşenler analizi yapılmış, bunun sonucunda maddeler düzenlenmiş 1., 3., 6., 9. ve 11. maddeler intikam faktörü altında, 2., 4., 8., ve 10. maddeler kaçınma alt ölçeği altında toplanmıştır. Özgün formun iç tutarlılığı kaçınma alt ölçeği için .86 ve intikam için .90'dır. 3 hafta arayla test tekrar test yapılmış, kaçınma alt ölçeği için .86 ve intikam alt ölçeği için .79 güvenirliği bulunmuştur. 8 hafta arayla yapılan değerlendirme de ise güvenirlik puanları kaçınma alt ölçeği için .44 ve intikam alt ölçeği için .53'tür. 9 hafta arayla yapılan test tekrar test sonucuna

göre ise güvenilirlik kaçınma alt ölçeği .64, intikam alt ölçeği için .65'dir. Faktör korelasyonu .67 olarak bulunmuştur (Taysi 2007a). Ölçeğin uyarlama çalışması Taysi (2007a) tarafından yapılmıştır. Yapı geçerliliği için faktör analizi yapılmıştır ve üç faktör bulunmuştur. 1, 3, 6, 9, 11. maddeler intikam alt boyutuyla altında, 7, 8, 12. maddeler orijinal ölçekten farklı olarak kaçınma alt boyutu altında ve 2, 4, 5, 10. maddeler ölçeğe dahil edilen ilişki sonlandırma alt boyutu altında toplanmıştır. İntikam, ilişkiyi sonlandırma ve kaçınma faktörleri toplam varyansı sırasıyla %34.43, %14.85 ve %8.63'tür. Ölçüt bağıntılı geçerliliği için Çok boyutlu öfke ölçeği kullanılmıştır. SKMÖ' nün alt boyutu, ÇBÖÖ'nün kişilerarası öfke ana alt boyutu ve onun alt boyutu olan intikam tepkileri (.55) ve saldırgan davranışlar boyutuyla en yüksek ilişkiyi gösterdiği göstermiştir. İlişkiyi sonlandırma alt ölçeğiyle .28, kaçınma alt ölçeğiyle ise .21 korelasyon tespit edilmiştir. Bu sonuçlar SKMÖ' nün üç alt ölçeği ölçtüğü söylenebilir. İç tutarlılık güvenilirlik Cronbach alfa katsayısı .82 dir. Yüksek bir iç tutarlılığa sahip olduğu göstermektedir. Ölçeğin alt ölçekleri için yapılan iki-yarım güvenilirlik katsayısı .85'tir. Bu sonuca göre iç tutarlılığa sahip olduğu görülmüştür.

2.2.4. Tek Maddelik Bağışlama Ölçeği

SKMÖ'nün yanında bağışlamaya ilişkin araştırmalarda kullanılan tek maddelik bağışlama ölçeği kullanılmıştır (ör., 'Beni inciten eşimi bağışladım'). Tek madde, 5 dereceli olarak hazırlanmıştır. Her ne kadar tek maddelik bir ölçeğin psikometrik açıdan sınırlılıkları olsa da, bağışlama çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır (Taysi, 2007a).

2.2.5. Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT)

Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT); Bacanlı, İlhan ve Aslan (2009) tarafından beş faktör kuramına dayalı olarak geliştirilmiştir. Birbirine zıt 40 adet maddeden oluşmaktadır. 1-7 arası likert tipi üzerinden hazırlanmıştır. Yapılan faktör analizine göre 5 faktörlü yapı (Dışadönüklük, Sorumluluk, Yumuşak başlılık, Duygusal Dengesizlik/nevrotizm, Deneyime açıklık) elde edilmiştir. 1, 6, 11,16, 21, 26, 31. Sorular duygusal dengesizlik/nevrotizm alt boyutu, 2, 7, 12, 17, 22, 27,32, 37, 39. maddeler dışadönük alt boyutu, 3, 8, 13, 18, 23, 28, 33, 36. maddeler deneyime

açıklık alt boyutu, 4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 38, 40. maddeler yumuşak başlılık alt boyutu ve 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35. maddeler sorumluluk alt boyutu altında toplanmıştır. SDKT yapı geçerliği sınamak için Temel Bileşenler Faktör analizi yapılmıştır, buna göre beş faktörün SDKT'ye ait varyansın % 52.63'ünü açıkladığı görülmüştür. SDKT' nin uyum geçerliğini sınamak için Sosyotropi Ölçeği, Çatışmalara Tepki ölçeği, Negatif-Pozitif Duygu Ölçeği ve Sürekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır. Boyutların orta düzeyde ve anlamlı bir yapı ortaya koyduğu görülmüştür. Ölçeğin güvenirlik çalışmasında Alt ölçekler için testin tekrarı yöntemiyle elde edilen güvenirlik katsayılarının .73 ile .89 arasında değiştiği görülmektedir. (Dışadönüklük .85, Sorumluluk .71, Duygusal Dengesizlik .85, Deneyime açıklık .68 ve Yumuşak Başlılık için .86'dir).

2.2.6. Evlilik Doyum Ölçeği (EDÖ)

Evlilik Doyum Ölçeği (EDÖ); Çelik ve İnanç (2009) tarafından geliştirilmiş olup 13 maddeden oluşmakta ve her madde 5'li likert tipine göre cevaplanmaktadır. (bana tamamen uygun, bana uygun, bana biraz uygun, bana uygun değil, bana hiç uygun değil). Madde havuzu oluşturmak için gerekli araştırmalar yapılmış, uzman psikolog ve öğretim üyelerinden yararlanılmıştır. 5 ayrı örneklem grubu oluşturulmuş, 5. çalışmadan sonra ölçek son halini almıştır. Ölçüt bağıntılı geçerlik çalışmasında benzer ölçekler geçerliği için Evlilik Uyum Ölçeği (EUÖ) kullanılmış, ayırt edici geçerlik için ise Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ) kullanılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda elde edilen ilişki değerleri ölçeğin geçerliğini destekler niteliktedir. Evlilik doyum ölçeğinin güvenirlik çalışması madde-toplam puan korelasyonları, iç tutarlık katsayıları ve zamana karşı tutarlılığını sınamak için de test-tekrar test güvenirlik katsayıları hesaplanmıştır. EDÖ alt ölçeklerinin madde toplam korelasyonlarının, iç tutarlık katsayılarının yeterli düzeyde olduğu görülmüştür. Yapı geçerliği için gerçekleştirilen açıklayıcı faktör analizleri sonucunda 13 madde kalmış ve 3 faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu üç faktör doğrulayıcı faktör analizi sonucunda desteklenmiştir (Aile, Cinsellik, Benlik). Ayrıca ölçeğin tamamının ve alt ölçeklerinin iç tutarlık Cronbach alfa değerleri, madde-toplam puan korelasyonları ve test-tekrar test katsayılarının yüksek olduğu görülmüştür. Ölçek 13 sorudan oluşmaktadır ve ölçekten alınacak en yüksek puan 65, en düşük puan ise 13'tür.

Ölçekteki olumsuz anlam içeren 7 madde ters çevrilerek puanlanmaktadır. Ölçekten yüksek puan almak evlilik doyumunun yüksek olduğunu göstermektedir.

2.3. İşlem

Kişisel Bilgi Formu, Dindarlık Ölçeği, Evlilik Doyum Ölçeği, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi, Suça İlişkin Kişilerarası Motivasyonlar ölçeği ile Tek Maddelik Bağışlama Ölçeği evli olan bireylere uygulanmıştır. Envanterleri nasıl doldurmaları gerektiğine dair bilgilere envanterler içinde yer verilmiştir. Bireylerden kimlik bilgisi istenmemiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Elde edilen veriler SPSS 19 paket programı kullanılarak; Bağımsız Örneklem için t-testi, Tek Yönlü Varyans Analizi ve Pearson Korelasyon Katsayısı Analizi istatistikleriyle analiz edilmiştir. Varyans analizi sonucunda değişkenlere göre farklılık gösteren grupları belirlemek için varyansları eşit olan ve örneklem sayısı eşit olmayan gruplarda LSD testi, varyansları ve örneklem sayıları eşit olmayanlarda ise Games Howell Post-hoc testi uygulanmıştır.

3.BULGULAR

Bu bölümde öncelikle bireylerin bağışlama ve bağışlama alt boyutları (kaçınma-ilişki sonlandırma-intikam), incinme düzeyi, evlilik doyumu, dindarlık düzeyleri ve kişilik özellikleri puan ortalamalarının cinsiyete, yaşa, evlilik süresine göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Örneklem için T Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçlarına yer verilecektir. Ardından bireylerin bağışlama davranışıyla ile bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi, evlilik doyumu, dindarlık düzeyi, kişilik özellikleri puanları arasındaki ilişkiyi saptamaya yönelik yapılan Pearson Korelasyon Katsayısı değerleri sonuçları aktarılacaktır.

Tablo 3.1’de görüldüğü üzere araştırmaya toplam 145 kişi katılmıştır. Evli bireylerin 86’sı kadın, 59’u erkektir. Katılımcıların yaşları üç grup altında toplanmıştır; 1.grup (26-35 yaş arası) 83 kişi, 2. grup (36-45 yaş arası) 36 kişi, 3. grup (46-56 yaş arası) 26 kişi bulunmaktadır. Evlilik süreleri ise 4 grupta toplanmıştır; 1.grup (1-1.9 yıl arası) 21 kişi, 2.grup (2-11.7 yıl arası) 60 kişi, 3.grup (11.8-21.5 yıl arası) 38 kişi, 4.grup (21.6-35 yıl arası) 26 kişi vardır. Katılımcıların 24’ü ilkökul, 11’i ortaokul, 28’i lise, 56’sı üniversitesi ve 26’sı yüksek lisans ve üstü eğitim durumuna sahiptir.

Tablo 3.1: Örneklem grubuna ilişkin sosyodemografik bilgiler

Kategoriler	Gruplar	N
Cinsiyet	Kadın	86
	Erkek	59
Yaş	26-35	83
	36-45	36
	46-56	26
Evlilik süresi	1-1.9	21
	2-11.7	60
	11.8-21.5	38
	21.6-35	26

Eğitim durumu	İlkokul	24
	Ortaokul	11
	Lise	28
	Üniversite	56
	Yüksek lisans ve üstü	26

3.1.Bağışlama ve Bağışlama Alt Boyutları, İncinme Düzeyi, Evlilik Doyumu, Dindarlık Düzeyi ve Kişilik Özelliklerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Cinsiyete göre bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi, evlilik doyumu, dindarlık düzeyi ve kişilik özellikleri alt boyutlarında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunanlar Tablo 3.1.1’de gösterilmektedir. Kadın ve erkeklerin intikam, ilişki sonlandırma ve incinme puanları arasında anlamlı bir fark vardır. (sırayla $t(145)= 2,231$, $p< 0.05$; $t(145)=1,581$, $p<0.05$; $t(145)= 3.192$, $p<0.001$) (Tablo 3.1.1). Sonuçlara göre; kadınların intikam, ilişki sonlandırma ve incinme puanları erkeklere göre anlamlı derecede daha yüksektir.

Tablo 3.1.1: Bağışlama ve Bağışlama alt boyutları, İncinme Düzeyi, Evlilik Doyumu, Dindarlık Düzeyi ve Kişilik Özelliklerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Değişkenler	Cinsiyet	N	X	SS	t	p
EDO	kız	86	53,0	7,6	-1,490	,093
	erkek	59	54,9	6,9		
Dindarlık	kız	86	106,5	16,1	,820	,948
	erkek	59	104,2	17,2		
Nevrotizm	kız	86	23,2	7,2	,887	,400
	erkek	59	22,0	8,2		
İntikam	kız	86	7,8	3,7	2,231*	,011
	erkek	59	6,5	3,0		
İlişki sonlandırma	kız	86	6,8	3,5	1,508*	,011
	erkek	59	5,9	3,2		
Kaçınma	kız	86	5,3	3,0	1,796	,072
	erkek	59	4,4	2,7		
İncinme	kız	86	2,7	1,5	3,192***	,000
	erkek	59	1,9	1,1		
Bağışlama	kız	86	4,0	1,0	-1,080	,282
	erkek	59	4,2	1,2		
Yumuşak başlılık	kız	86	50,3	10,5	,736	,343
	erkek	59	49,0	9,1		
Dışadönük	kız	86	40,3	7,0	1,280	,419
	erkek	59	38,7	7,7		

Sorumluluk	kız	86	38,5	6,7	2,085	,965
	Erkek					
Deneyime açıklık		59	36,1	6,8	,658	,419
	Kız	86	40,3	7,6		
	erkek	59	38,7	7,7		

*p <,05, **p <,01, ***p <,001

3.2.Bağışlama ve Bağışlama Alt Boyutları, İncinme Düzeyi, Evlilik Doyumu, Dindarlık Düzeyi ve Kişilik Özelliklerinin Yaşa Göre Karşılaştırılması

Katılımcıların bağışlama ve bağışlama alt boyutları, incinme düzeyi, evlilik doyumu, dindarlık düzeyi ve Kişilik Özellikleri puanlarının ilk-orta ve geç yetişkinlik dönemlerine göre belirlenen üç farklı yaş grubuna göre değişip değişmediğini incelemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Test sonucuna göre yaş grupları arasında evlilik doyumu, ilişki sonlandırma, dindarlık düzeyi, dışadönüklük ve deneyime açıklık puanı açısından anlamlı bir fark vardır (sırayla $F(2,142)= 4,607$, $p<0,05$; $F(2,142)= 3,921$, $p<0,05$; $F(2,142)= 3,228$, $p<0,05$; $F(2,147)= 4,515$, $p<0,05$; $F(2,142)= 4,515$, $p<0,05$)(Tablo 3.2.1). Yapılan Games-Howell Post-hoc testinin sonucuna göre Grup 1'in evlilik doyumu puanları Grup 3'ün puan ortalamasına göre daha yüksektir. LSD Post-hoc testine göre Grup 3'ün ve Grup 2'nin ilişki sonlandırma puanları Grup 1'den daha yüksektir. LSD Post-hoc testi sonucuna göre Grup 1'in dindarlık puanları Grup 3'ün puan ortalamasına göre daha yüksektir. Yapılan Games-Howell Post-Hoc testine göre Dışadönük açısından Grup 1'in puanları Grup 2'den daha yüksektir. Yapılan Games Howell Post-Hoc testinin sonucuna göre deneyime açıklık açısından Grup 1'in puan ortalaması Grup 2'den daha yüksektir.

Tablo 3.2.1: Bağışlama ve Bağışlama alt boyutları, İncinme Düzeyi, Evlilik Doyumu, Dindarlık Düzeyi ve Kişilik Özelliklerinin 3 Farklı Yaş Grubuna Göre Karşılaştırılması

Değişkenler	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	p
EDO	Gruplar arası	477,694	2	238,847	4,607*	,012
	Gruplar içi	7362,334	142	51,847		
	Total	7840,028	144			

İlişki sonlandırma	Gruplar arası	90,962	2	45,481	3,921*	,022
	Gruplar içi	1646,997	142	11,599		
	Total	1737,959	144			
İncinme	Gruplar arası	7,534	2	3,767	1,858	,160
	Gruplar içi	287,955	142	2,028		
	Total	295,490	144			
İntikam	Gruplar arası	63,175	2	31,588	2,594	,078
	Gruplar içi	1729,266	142	12,178		
	Total	1792,441	144			
Dindarlık	Gruplar arası	1728,079	2	864,040	3,228*	,043
	Gruplar içi	38006,059	142	267,648		
	Total	39734,138	144			
Kaçınma	Gruplar arası	38,749	2	19,375	2,253	,109
	Gruplar içi	1221,223	142	8,600		
	Total	1259,972	144			
Bağışlama	Gruplar arası	,744	2	,372	,284	,753
	Gruplar içi	185,766	142	1,308		
	Total	186,510	144			
Nevrotizm	Gruplar arası	173,276	2	86,638	1,477	,232
	Gruplar içi	8331,787	142	58,675		
	Total	8505,062	144			
Dışadönük	Gruplar arası	467,444	2	233,722	4,515*	,013
	Gruplar içi	7351,314	142	51,770		
	Total	7818,759	144			
Yumuşak başlılık	Gruplar arası	279,997	2	139,998	1,407	,248
	Gruplar içi	14128,596	142	99,497		
	Total	14408,593	144			
Sorumluluk	Gruplar arası	128,400	2	64,200	1,362	,259
	Gruplar içi	6693,766	142	47,139		
	Total	6822,166	144			
Deneyime açıklık	Gruplar arası	467,4	2	233,7	4,515*	,013
	Gruplar içi	7351,3	142	51,7		
	Total	7818,7	111			

*p <,05, **p <,01, ***p <,001

3.3.Bağışlama ve Bağışlama Alt Boyutları, İncinme Düzeyi, Evlilik Doyumu, Dindarlık Düzeyi ve Kişilik Özelliklerinin Evlilik Süresine göre Karşılaştırılması

Araştırmada yer alan değişkenlerin ortalama ve standart sapma puanlarına göre belirlenen dört farklı evlilik süresine göre değişip değişmediğini tespit etmek için Tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Testin sonucuna göre dört grubun Evlilik doyum puanları arasında anlamlı bir fark vardır. ($F(3,141)=3,623$, $p<0,05$) (Tablo 3.3.1). Games Howell Post-hoc testi sonucuna göre 2. grubun Evlilik doyum puanı 4. grubun puanından anlamlı derecede daha yüksektir. Nevrotizm puanları açısından 4 grup arasında fark tespit edildi. ($F(3,141)= 4,978$, $p<0,05$) (Tablo 3.3.1). Games Howell Post-hoc testine göre 3. grubun puan ortalaması 4. ve 2. gruptan daha yüksektir.

Tablo 3.3.1: Bağışlama ve Bağışlama Alt Boyutları, İncinme Düzeyi, Evlilik Doyumu, Dindarlık Düzeyi ve Kişilik Özelliklerinin Evlilik Süresine Göre Karşılaştırılmasına İlişkin Varyans Analizi Sonucu

Değişkenler	Varyansın Kaynağı	Kareler toplamı	Serbestlik derecesi	Kareler ortalaması	F	p
EDO	Gruplar arası	561,4	3	187,1	3,625*	,015
	Gruplar içi	7278,6	141	51,6		
	Total	7840	144			
İlişki sonlandırma	Gruplar arası	49,9	3	16,6	1,391	,248
	Gruplar içi	1687,9	141	11,9		
	Total	1737,9	144			
İncinme	Gruplar arası	6,4	3	2,1	1,057	,370
	Gruplar içi	288,9	141	2		
	Total	295,4	144			
İntikam	Gruplar arası	56,9	3	18,9	1,542	,206
	Gruplar içi	1735,4	141	12,3		
	Total	1792,4	144			
Dindarlık	Gruplar arası	585,4	3	195,1	,703	,552
	Gruplar içi	39148,7	141	277,6		
	Total	39734,1	144			
Kaçınma	Gruplar arası	55,1	3	18,3	2,150	,097
	Gruplar içi	1204,8	141	8,5		
	Total	1259,9	144			
Bağışlama	Gruplar arası	3,1	3	1,0	,819	,485
	Gruplar içi	183,3	141	1,3		
	Total	186,5	144			

Nevrotizm	Gruplar arası	814,4	3	271,4	4,978**	,003
	Gruplar içi	7690,5	141	54,5		
	Total	8505,0	144			
Dışadönük	Gruplar arası	80,4	3		26,8	489
	Gruplar içi	7738,2	141	54,8		
	Total	7818,7	144			
Yumuşak başlılık	Gruplar arası	454,1	3	151,3	1,529	,210
	Gruplar içi	13954,4	141	98,9		
	Total	14408,5	144	15,5	,323	,809
Sorumluluk	Gruplar arası	46,5	3	48,05		
	Gruplar içi	6775,6	141		,489	,691
	Total	6822,1	144	26,8		
Deneyime açıklık	Gruplar arası	1650,1	3			
	Gruplar içi	6168,6	141	54,8		
	Total	7818,7	144			

*p <,05, **p <,01,***p <,001

3.4. Katılımcıların Bağışlama ve Bağışlama Alt Boyutları, İncinme Düzeyi ile Evlilik Doyumu İlişkilerine Dair Kolerasyon Analizi

Katılımcıların bağışlama ve bağışlama alt boyutu, incinme düzeyi ve evlilik doyumundan aldıkları puanların karşılaştırılması için Pearson Momentler Çarpımı Kolerasyon Değişmezlik Katsayı testi yapılmıştır. Testin sonucuna göre evlilik doyumunu ile bağışlama alt boyut puanları (İntikam, ilişki sonlandırma, kaçınma) ve incinme düzeyi puanları arasında negatif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki vardır. (sırayla $r = -,352$, $p < 0,001$; $r = -374$, $p < 0,001$; $r = -374$, $p < 0,001$; $r = -329$, $p < 0,001$) (Tablo 3.5.1). Buna göre evlilik doyumunu arttıkça intikam, ilişki sonlandırma, kaçınma alt boyutları ve incinme düzeyi puanları düşmektedir. Ayrıca evlilik doyumunu ile bağışlama arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki vardır. ($r = ,227$, $p < 0,001$) (Tablo 3.5.1). Evlilik doyumunu puanı arttıkça bağışlama da artmaktadır.

3.5. Bağışlama ve Bağışlama Alt boyutları ile İncinme Düzeyinin Kolerasyon Analizi

Bağışlama ile bağışlama alt boyutları (intikam, ilişki sonlandırma, kaçınma) arasında negatif yönde yüksek derecede ilişki vardır. (sırayla $r=-322$, $p<0,001$; $r=-354$, $p<0,001$; $r=-387$, $p<0,001$) (Tablo 3.5.1). İncinme düzeyi ile bağışlama arasında negatif yönde ve yüksek düzeyde ilişki vardır. ($r= -397$, $p<0,001$) (Tablo 3.5.1). İncinme düzeyi ile bağışlama alt boyutları arasında da pozitif ve yüksek derecede anlamlı ilişki vardır. (sırasıyla $r= 478$, $p<0,001$; $r= 429$, $p<0,001$; $r= 472$, $p<0,001$) (Tablo 3.5.1). Bu sonuçlara göre incinme arttıkça bağışlama puanları azalmakta, intikam, ilişki sonlandırma ve kaçınma puanları artmaktadır.

Tablo 3.5.1: Katılımcıların Bağışlama ve Bağışlama alt boyutları, İncinme Düzeyi ile Evlilik Doyumu arasındaki Kolerasyon Analizi Sonucu

Değişkenler		EDO	İntikam	İlişki son.	kaçınma	bağışlama	incinme
		1	-,352**	-,323**	-,374**	,227**	-,329**
EDO	Sig. (2- uçlu)		,000	,000	,000	,006	,000
	N		145	145	145	145	145
			1	,740**	,718**	-,322**	,408**
İntikam	Sig. (2- uçlu)			,000	,000	,000	,000
	N			145	145	145	145
				1	,770**	-,354**	,429**
İlişki sonlandırma	Sig. (2- uçlu)				,000	,000	,000
	N				145	145	145
					1	-,387**	,472**
Kaçınma	Sig. (2- uçlu)					,000	,000
	N					145	145
						1	-,397**
Bağışlama	Sig. (2- uçlu)						,000
	N						145
							1
İncinme	Sig. (2- uçlu)						
	N						

**p< 0.01 *p< 0.05

3.6. Katılımcıların Bağışlama, Bağışlama alt boyutları ve İncinme Düzeyi ile Dindarlık Düzeyi İlişkilerine Dair Kolerasyon Analizi

Dindarlık düzeyi ile bağışlama, bağışlama alt boyutları ve incinme düzeyi puanları karşılaştırılmıştır. Değişkenlerin karşılaştırılması için Pearson Momentler Çarpımı Kolerasyon Değişmezlik Katsayı testi kullanılmıştır. İntikam ile dindarlık düzeyi puanları arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki vardır. ($r = -0,212$, $p < 0,05$) (Tablo 3.6.1). Bu sonuca göre Dindarlık Düzeyi puanı arttıkça İntikam boyutu puanı düşmektedir.

Tablo 3.6.1: Bağışlama ve alt boyutları, İncinme Düzeyi ile Dindarlık Düzeyi arasındaki Kolerasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler		bağışlama	incinme	İlişki son.	kaçınma	intikam	dindarlık
		1	-,397**	-,354**	-,387**	-,322**	,058
Bağışlama	Sig. (2 uçlu)		,000	,000	,000	,000	,487
	N	145	145	145	145	145	145
İncinme	Sig. (2 uçlu)		1	,429**	,472**	,408**	-,049
	N			145	145	145	145
İlişki sonlandırma	Sig. (2 uçlu)			1	,770**	,740**	-,105
	N				145	145	145
Kaçınma	Sig. (2 uçlu)				1	,718**	-,076
	N					145	145
İntikam	Sig. (2 uçlu)					1	-,212*
	N						145
Dindarlık	Sig. (2 uçlu)						1
	N						

**p< 0.01 *p< 0.05

3.7. Bağışlama ve Bağışlama Alt boyutları ile Kişilik Özellikleri Alt Boyutlarının Karşılaştırılmasına Dair Kolerasyon Analizi

Kişilik özellikleri alt boyutları olan nevrozizm, dışadönüklük, yumuşak başlılık, deneyime açıklık, sorumluluk puanları ile bağışlama ve alt boyutlarıyla

karşılaştırılması için Kolerasyon Analizi yapılmıştır. Testin sonucuna göre; nevrotizm ile bağışlama alt boyutlarından ilişki sonlandırma ve kaçınma puanları ile yüksek düzeyde, İntikam puanları ile düşük düzeyde pozitif yönde ve anlamlı ilişki vardır. (sırayla $r=272$ $p<0,001$; $r=270$ $p<0,001$; $r=205$ $p<0,05$) (Tablo 3.7.1). nevrotizm ile yumuşak başlılık puanları arasında negatif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki vardır. ($r=-291$, $p<0,001$) (Tablo 3.7.1). Dışadönük puanları ile yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklık alt boyut puanları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki vardır. (sırayla $r=441$, $p<0,001$; $r=455$, $p<0,001$; $r=640$, $p<0,001$) (Tablo 3.7.1). Bu sonuca göre dışadönüklük puanı arttıkça yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklık alt boyut puanları da artmaktadır. Yumuşak başlılık alt boyut puanları ile sorumluluk ve deneyime açıklık alt boyut puanları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde, intikam alt boyut puanları arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki vardır. (sırayla $r=618$, $p<0,001$; $r=441$ $p<0,001$; $r=-203$, $p<0,05$) (Tablo 3.7.1). Deneyime açıklık ile sorumluluk alt boyut puanları arasında da pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki vardır. ($r=455$, $p<0,001$) (Tablo 3.7.1).

Tablo 3.7.1: Bağışlama ve Bağışlama Alt boyutları ile Kişilik Özellikleri Alt Boyutlarının Karşılaştırılmasına Dair Kolerasyon Analiz Sonuçları

		bağışla ma	ilişki son.	Kaçınma	İntikam	Nevroti zm	Dışadönük	Yumuşak başlılık	Sorumluluk
Bağışlama		1	- ,354**	-,387**	-,322**	-,033	-,052	,020	-,094
	Sig (2 uçlu)		,000	,000	,000	,696	,537	,812	,261
	N		145	145	145	145	145	145	145
İncinme			,429**	,472**	,408**	,149	,154	,019	,057
	Sig. (2 uçlu)		,000	,000	,000	,073	,064	,817	,498
	N		145	145	145	145	145	145	145
İlişki sonlandırma			1	,770**	,740**	,272**	-,033	-,096	,075
	Sig (2 uçlu)			,000	,000	,001	,697	,249	,372
	N			145	145	145	145	145	145
Kaçınma				1	,718**	,270**	,093	-,094	,073

	Sig. (2 uçlu)				,000	,001	,267	,261	,381
	N				145	145	145	145	145
İntikam					1	,205*	-,022	-,203*	,004
	Sig. (2 uçlu)					,013	,793	,014	,961
	N					145	145	145	145
Nevrotizm						1	-,001	-,291**	-,124
	Sig. (2- uçlu)						,994	,000	,138
	N						145	145	145
Dışadönük							1**	,441**	,455**
	Sig. (2- uçlu)							,000	,000
	N							145	145
Yumuşak başlılık								1	,618**
	Sig. (2- uçlu)								,000
	N								145
Sorumluluk									1
	Sig. (2- uçlu)								
	N								

**p< 0.01 *p< 0.05

4.TARTIŞMA VE SONUÇLAR

4.1. Bağıslama ve Bağıslama alt boyutları, İncinme Düzeyi, Evlilik Doyumu, Dindarlık Düzeyi ve Kişilik Özelliklerinin Cinsiyete göre Karşılaştırılmasına İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi

Değişkenlerin cinsiyet faktörüne göre değerlendirilmesi sonucunda bağıslama alt boyutlarından intikam ve ilişki sonlandırma ile incinme düzeyleri açısından kadın ve erkekler arasında farklılık tespit edilmiştir. Sonuçlara göre kadınların aldıkları puanlar erkeklerden daha yüksektir.

İncinme Düzeyinin kadınlarda erkeklerden daha fazla olduğu sonucu literatürle tutarlıdır (Taysi, 2007b ve 2010; Alpay, 2009). İncinmenin kadınlarda daha yüksek olması kadınların ihlali daha şiddetli algılamasıyla ve tekrar edici düşüncelerinin erkeklerden daha fazla olmasıyla ilişkilendirilmiştir (Taysi 2010). Literatürdeki bazı araştırmalarda kadınların daha fazla yükleme yaptıkları tespit edilmiştir (Akbalık-Doğan, 2010). Kadınların daha fazla nedensel ve sorumluluk yüklemeleri yapması da incinmeyi daha şiddetli algılamalarına neden olabilir.

İntikam ve ilişki sonlandırma alt boyutlarının cinsiyet yönünden farklılaşp farklılaşmadığına dair daha önce yapılmış herhangi bir sonuca rastlanmamıştır. Bizim çalışmamızda kadınların daha fazla incindiği, bununla bağlantılı olarak intikam ve ilişki sonlandırma davranışlarını erkeklerden daha fazla sergilediği görülmüştür. İncinme düzeyi bağıslama davranışının sergilenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Daha fazla yaşanan incinme bağıslamada zorlanmaya, intikam alma ve ilişkilerine son verme davranışlarına sebep olduğu söylenebilir.

Evlilik doyumunun cinsiyete göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgu literatürü desteklemektedir (Günay 2007, Çelik 2006). Kara (2013) cinsiyete göre doyumun farklılaşmamasını kişisel değişkenlerden ziyade kişilerin karşılıklı etkileşim ve iletişime bağlı olduğu çıkarımında bulunmuştur. Güven ve Sevim (2007) ise cinsiyetin yordayıcı olmadığını, ilişkiye ve eşe karşı gerçekçi

olmayan beklenti ve düşünceler hayal kırıklığı ile mutsuzluk meydana getirdiği için doyum üzerinde bu faktörlerin daha etkili olduğunu saptamıştır.

Bağışlama davranışı açısından da kadın ve erkekler arasında farklılık görülmedi. Bu sonuç da literatürle benzerlik göstermektedir (Çağ ve Yıldırım, 2013; Üncü, 2012; Ayten 2009). McCullough ve Witvliet (2002) bağışlamayı kişilik özelliği olmanın yanında aynı zamanda toplum ve çevreden edinilen bir karakter olarak tanımlamışlardır. Buna göre kişilerin bağışlama davranışını aynı toplumda yaşayarak öğrendikleri, bu yüzden cinsiyet yönünden farklılık görülmediği çıkarımında bulunabiliriz.

4.2.Bağışlama ve Bağışlama Alt Boyutları, İncinme Düzeyi, Evlilik Doyumu, Dindarlık Düzeyi ve Kişilik Özelliklerinin Yaşa göre Karşılaştırılmasına İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi

Araştırmamızda yaş değişkenleri ilk, orta ve geç yetişkinlik dönemleri de dikkate alınarak 26-35 yaş- Grup 1, 36-45 yaş-Grup 2, 46-56 yaş-Grup 3 olmak üzere üç grup altında toplanmıştır. Evlilik doyumu ile yaş değişkeni ilişkisine bakılmış, Grup 1' in evlilik doyum puanının Grup 3' den daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç önceki yapılan araştırmalarla tutarlıdır. Jose ve Alfons genç yaştaki evli bireylerin yaşlılardan daha fazla doyuma sahip olduğunu tespit etmiştir (aktaran Kara, 2013). Kara (2013) yaptığı araştırmada benzer sonuç elde etmiş, 19-23 yaş arası grubun evlilik doyum puanının 24-32 yaş, 33-42 yaş ve 43-68 yaş arası yaş gruplarından daha yüksek olduğunu saptamış, doyumun azalmasını evlilikte zamanla olumsuz olan durumların birikmesine ve yaşanan problemlere bağlamıştır. Aynı araştırmada ileriki yaşlarda yüklemelerin de artış gösterdiği tespit edilmiştir. Bu bilgiyle paralel olarak ileriki yaşlarda yapılan yüklemelerin artışı evlilik doyumunu üzerinde etki ederek doyumunu azaltabilir.

Yaş ile bağışlama alt boyutlarından olan ilişki sonlandırma arasındaki ilişkiye bakıldığında grup 2 ve grup 3'ün puanlarının grup 1'den daha yüksek olduğu tespit edildi. Buna göre ileriki yaşlarda ilişkiyi sonlandırma davranışı daha fazla görülmektedir. Evliliğin ilerleyen yıllarında kişilerin evliliği sürdürmeye dair isteklerinin azaldığı, ilişkiyi bitirmeye yönelik davranışların artış gösterdiği düşünülebilir. Evlilik doyumunun da yaş ile azalması ilişkiyi sürdürme isteğinde azalmaya sebep olabilir.

Dindarlık düzeyine bakıldığında Grup 1(26-35 yaş)'in Grup 3(46-56 yaş)'den daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuç literatürden farklılaşmaktadır. Literatüre göre; geç yetişkinlikte dine daha fazla dönüş olduğu, genç yetişkinlik döneminde kişilik ve benlik oluşumu hız kazandığı için dinin dışlanabileceği, yaş ilerledikçe dini hayatın daha fazla şekillendiği belirtilmiştir (Karaca, 2010). Yapılan diğer araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiş, dindarlığın yaş ile artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (Aydemir, 2008; McCoullough ve Bono, 2004). Bizim çalışmamızda çıkan erken yetişkinlik döneminde düzeyin daha yüksek olması sonucu, gençlerin artık daha bilinçli olduğu düşünülerek yaşça daha büyük olanlardan daha iyi bir bilgiye ve dini yaşayışa sahip olduklarıyla ilişkilendirilebilir.

4.3.Bağışlama ve Bağışlama Alt Boyutları, İncinme Düzeyi, Evlilik Doyumu, Dindarlık Düzeyi ve Kişilik Özelliklerinin Evlilik Süresine göre Karşılaştırılmasına İlişkin Sonuçların Değerlendirilmesi

Evlilik süresi ortalama ve standart sapma puanları dikkate alınarak 1-1.9 yıl 1.grup, 2-11.7 yıl 2.grup, 11.8-21.5 yıl 3.grup ve 21.6-35 yıl 4. grup olmak üzere toplam dört grup oluşturulmuştur. Değişkenler ile evlilik süresi kriteri karşılaştırıldığında evlilik doyum ve kişilik özellikleri alt boyutlarından nevrozizm ile oluşturulan gruplar arasında evlilik süresi açısından farklılaşma tespit edilmiştir. Evlilik doyumunu 2. grupta 4. gruptan daha yüksektir. Bu sonuç literatürdeki bazı çalışmalara göre farklılık göstermektedir. Üncü (2007) yaptığı çalışmada evliliğin ileriki dönemlerinde ilk dönemlerinden daha fazla doyum elde edildiğini saptanmıştır. Kara (2013) ise ilk dönemlerdeki evliliklerde uzun süreli evliliklerden göre daha fazla doyum elde edildiğini tespit etmiştir. İlk yıllarda doyumun daha fazla olması yüklemelere bağlı olabilir, yaş değişkenindeki gibi evlilik süresinde de etki edebilir. Evlilikte ilerleyen zamanlarda yaşın da artış göstermesiyle yüklemeler artmakta, elde edilen doyum azaltabilmektedir. 2. grupta daha yüksek olması ilişkinin ilk yıllarını atlatan bireylerin artık birbirini daha iyi tanıyor olmalarına, ileriki dönemlerde ise sabrın ve özverinin azalmasıyla problemlerin ortaya çıkmasına bağlanabilir.

Nevrotizm ile evlilik süresi karşılaştırıldığında 3. grubun puan ortalamasının 4. ve 2. gruptan daha yüksek olduğu tespit edildi. Duygusal dengesizlik yani nevrozizm olumsuz duygularla ilişkilidir. Nevrotizmi yüksek olan kişiler daha

kaygılıdırlar. Evlilik süresine göre 11.8-21.5 yıl arasında nevrotizmin daha yüksek çıkması bu ara dönemde evliliklerin daha fazla zorluk içermesiyle ilişkili olabilir. Bu dönemde evli çiftlerin çocuk sahibi olması muhtemeldir ve kalabalıklaşan aile yaşantısı maddi ve manevi kaygılar ortaya çıkarıyor olabilir. Evliliğin bu geçiş döneminde kişilerdeki olumsuz bakış açısı ve kaygı artıyor olabilir.

4.4. Katılımcıların Bağışlama ve Bağışlama Alt Boyutları, İncinme düzeyi ile Evlilik Doyumu İlişkilerine Dair Kolerasyon Analizine İlişkin Sonuçlar

Evli bireylerin evlilik doyumuyla bağışlama davranışı arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Değişmezlik Katsayısı Testi sonuçlarına göre; evlilik doyumuyla bağışlama arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Buna göre evlilik doyumunu arttıkça bağışlama da artmaktadır. Bu sonuç literatür çalışmalarıyla da tutarlıdır (Oranthinkal ve Vansteenwegen, 2006; Fincham, 2000). Literatür kısmında bahsedildiği gibi doyum sağlanan evliliklerde karşı tarafı olumlu yanılısama söz konusudur. Kişiler eşlerine karşı daha olumlu bir düşünce yapısıyla bakabildikleri için bağışlama davranışı da gerçekleştirebilmektedirler.

Evlilik doyumunu ile incinme düzeyi arasında negatif yönde yüksek düzeyde ilişki vardır. Bu sonuca göre incinme arttıkça evlilik doyumunu azalmaktadır. Evlilik doyumunu yüksek olan evliliklerde incinme düzeyinin de düşük olması bağışlamayı kolaylaştırıyor olabilir.

Evlilik doyumunu ile bağışlamanın alt boyutları olan intikam, kaçınma ve ilişki sonlandırma arasında negatif ve yüksek düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Buna göre evlilik doyumunu arttıkça intikam, kaçınma ve ilişki sonlandırma davranışları azalmaktadır. Bu sonuç beklenen bir durumdur, doyum sağlanan evliliklerde incinme davranışı daha düşük olmakta, buna bağlı olarak ilişkiyi bitirmek yerine sürdürmeye yönelik davranışlar sergilenmektedir. Gottman ve Levenson araştırmaları sonucunda olumsuz evliliklerde düşük evlilik doyumunu yüksek ayrılma riski saptamışlardır. Literatürde şiddet ve geçimsizliğin evlilik doyumunu düşürdüğü görülmektedir (aktaran Kara, 2013). Tüm bilgilerin ışığında olumsuzlukların ve geçimsizliğin olması evliliklerde ilişkilerin sonlanmasına, intikam ve kaçınmaya

neden olabilir. Kişi ayrıca hissettiği incinme sonucunda eşitliği sağlamak için kaçınma davranışı sergileyebilir (Taysi, 2007a).

4.5.Bağışlama ve Bağışlama Alt Boyutları ile İncinme Düzeyinin Kolerasyon Analizine İlişkin Sonuçlar

İncinme düzeyi ile bağışlama alt boyutları ilişkisine bakıldığında tüm alt boyutlarıyla pozitif yönde yüksek düzeyde ilişki saptanmıştır. Bu sonuç literatürle tutarlıdır. Üç alt boyutun da incinme davranışı yordadığı tespit edilmiştir (Alpay, 2009). Bu sonuçlar ışığında evli bireyler incindiğinde kaçınma, ilişki sonlandırma ve intikam yönünden benzer davranışlar sergilemektedir. Bu durum kişilerin incinme davranışa karşı benzer ahlaki değerlere sahip olduğunu da gösterebilir (Taysi, 2010). Ayrıca incinme düzeyi ile bağışlama negatif yönde yüksek derecede ilişkilidir. Bu bulgu da literatürle desteklenmektedir (Alpay, 2009). Evli bireyler incinmeyi daha çok hissettikçe olumsuz durumu gideremeyebilirler.

Bağışlama ile bağışlama alt boyutları olan intikam, kaçınma ve ilişki sonlandırma davranışları arasında negatif yönde yüksek düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Buna göre bağışlama davranışı arttıkça intikam, kaçınma ve ilişki sonlandırma davranışları azalmaktadır. Bu beklenen bir sonuçtur, İncinme düzeyinin bağışlama ile negatif, bağışlama alt boyutlarıyla ise pozitif ilişkili olması, bağışlama ile bağışlama alt boyutları arasındaki ilişkinin negatif olmasını destekler niteliktedir. Yapılan diğer bir araştırmada bizim bulgularımızla paralel olarak intikam davranışı ile bağışlama davranışı arasında olumsuz ilişki olduğu saptanmıştır (Akın, Özdevecioğlu ve Ünlü, 2012). Tüm bu sonuçlara göre doyum sağlanan evliliklerde incinme davranışı daha az sergilenmektedir, bunun devamında ise daha az incinen kişiler daha bağışlayıcı olmakta, bağışlayıcı olan bireyler daha az intikam alma, eşten uzaklaşma veya ilişkiyi sonlandırma isteği duymaktadır. Değişkenlerin karşılıklı olarak birbirini etkilediğini söyleyebiliriz. Evlilik gibi kompleks bir yapı da tüm duygu ve davranışlar ilişkisinin seyrini etkileyebilmektedir. Bu yüzden hangi değişkenin diğerini ortaya çıkardığını söylemek güçtür ancak araştırma sonuçlarına göre bu değişkenlerin etkileşim halinde olduğu söyleyebiliriz.

4.6.Katılımcıların Bağışlama, Bağışlama Alt Boyutları ve İncinme Düzeyi ile Dindarlık Düzeyi İlişkilerine Dair Kolerasyon Analizine İlişkin Sonuçlar

Değişkenlerin dindarlık düzeyi ile ilişkisine bakılmış, yalnızca İntikam alt boyutu ile ilişki saptanmış, bağışlama davranışı ile dindarlık arasında herhangi bir ilişki tespit edilmemiştir. Literatürde bağışlama ile pozitif yönde ilişkisi olduğuna dair pek çok araştırma yer almasına rağmen bizim çalışmamızda ilişki tespit edilmemiştir. Dindarlık düzeyi ile intikam alt boyutu arasında negatif yönde düşük düzeyde ilişki vardır. Dindarlık düzeyi arttıkça intikam davranışı azalmaktadır. Bu sonuç literatürü desteklemektedir. Dindarlık düzeyinin artışıyla öç alma davranışının azaldığı saptanmıştır (McCullough ve Bono, 2004; Ayten, 2009). İslamiyet' in iyiliği tavsiye etmesi, yapılan kötülüğe karşılık verilmemesi ve intikam alınmamasının daha iyi bir davranış olduğunu öğütlemesi elde edilen sonucu açıklayabilmektedir.

4.7.Bağışlama ve Bağışlama Alt Boyutları ile Kişilik Özellikleri Alt Boyutlarının Karşılaştırılmasına Dair Kolerasyon Analizine İlişkin Sonuçlar

Kişilik özellikleri alt boyutları olan nevrotizm, dışadönüklük, yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklık ile bağışlama ve bağışlama alt boyutları arasındaki ilişkiye bakılmış, nevrotizm ile tüm bağışlama alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Nevrotizm ile yumuşak başlılık arasında negatif yönde yüksek düzeyde ilişki tespit edildi. Buna göre nevrotizm kişilik özelliğine sahip kişiler daha fazla intikam, ilişki sonlandırma ve kaçınma davranışları sergilemektedir. Nevrotizm literatürde negatif duygu durum dışavurumuyla ilişkilendirilmiştir (Lave ve Ben-Ari, 2004). Bu kişilik özelliğine sahip kişilerin negatif duygulara sahip olması sebebiyle daha olumsuz davranışlar sergileyebileceği söylenebilir.

Dışadönüklük kişilik özelliği ile yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklık kişilik özellikleri arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki saptandı. Bu sonuca göre dışadönük kişilik özelliğine sahip kişiler yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklık kişilik özelliklerine de sahiptirler. Eysenck (1968) dışadönük kişilik tipini tanımlarken bu sonuçlara benzer şekilde dışadönük kişilerin uyumlu, atılgan ve ilişkilerinin kuvvetli olduğunu belirtmiştir. Bu kişilerin karakter

olarak yumuşak başlı olması, sorumluluklarını bilmesi ve yenilikleri denemeye açık olması diğer insanlarla olan iletişimi kolaylaştırdığı, bu yüzden daha sosyal ve dışadönük olabildikleri söylenebilir. Benzer biçimde yumuşak başlılık ile sorumluluk ve deneyime açıklık kişilik özellikleri de yüksek düzeyde ilişkili bulunmuş, intikam davranışı ile negatif yönde düşük düzeyde ilişki saptanmıştır. Literatürde yumuşak başlılık daha sosyal davranışlarla ilişkilendirilmiştir (Chamorro-Premuzic, aktaran Civitcioğlu ve Arıcioğlu, 2012; McCullough ve Witliet, 2002). Dışadönüklükte olduğu gibi yumuşak başlılık kişilik özelliklerine sahip kişilerin de sorumluluk sahibi ve yeniliklere açık olması beklenen bir durumdur. Yumuşak başlı kişilerin daha uysal ve yapıcı olması bu kişilik özelliğine sahip kişilerin intikam davranışı sergilememesini açıklamaktadır.

Deneyime açıklık kişilik özelliği ile sorumluluk kişilik özelliği de yüksek düzeyde pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Sorumluluk kişilik özelliğine sahip kişiler de üretken olabildiği için deneyime açıklıkla aynı yönde ilişki görülebilmektedir.

Kişilik özelliklerinin bağışlama davranışıyla direkt ilişkili olduğu tespit edilmese de alt boyutları ile olan ilişkileri daha bağışlayıcı kişilik özellikleri hakkında bilgi verebilmektedir. Literatürle ilişkili olarak nevrozizm kişilik özelliğine sahip kişilerin daha olumsuz duygu ve davranışa sahip olmaları sebebiyle daha az bağışlayıcı oldukları, dışadönük, yumuşak başlı, sorumluluk sahibi ve deneyime açık kişilerin daha fazla uyumlu ve uzlaşmacı olduğu düşünülerek daha bağışlayıcı olabileceği çıkarımında bulunulabilir. Tüm bu sonuçlar da literatür çalışmalarını destekler niteliktedir.

4.8. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Önerileri

Bu araştırmada evli bireylerin bağışlama davranışlarının, dindarlık düzeyi, evlilik doyumu, incinme düzeyi ve kişilik davranışıyla olan ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonuçları genel anlamda literatürle benzerlik göstermektedir. Bu anlamda elde edilen sonuçlar beklentiler doğrultusundadır.

Araştırmalar sonucunda cinsiyet, yaş ve evlilik süresi gibi sosyodemografik bilgilerin değişkenlerle ilişkisi konusunda da bilgi elde edilmiştir. Buradan elde edilen sonuçlar da literatürdeki bilgilerle benzerdir.

Bağışlama Türkiye’ de yeni bir araştırma konusu olmakla birlikte yapılan araştırmalar gün geçtikçe artış göstermektedir. Taysi (2007a)’nin bağışlamayı ölçen Suça İlişkin Kişilerarası Motivasyonlar Ölçeği bu anlamda atılmış önemli bir adımdır. Bu araştırmada Türkiye’de yapılan araştırmalarda kullanılan değişkenlerden farklı değişkenler araştırmaya dahil edilerek konuya daha geniş bir açıdan bakabilme amacı hedeflenmiştir. Bağışlama içerik olarak pek çok faktörü barındırdığı için araştırmamızdaki değişkenler farklı bakış açılarından bakabilecek biçimde belirlenmiştir. Evlilik doyumu, kişilik özellikleri ve incinme düzeyi pek çok araştırma da yer alırken dindarlıkla ilgili Türkiye’de yapılan araştırmalara sık rastlanmamaktadır. İslamiyet’te bağışlama davranışının önemli olduğu düşüncesinden yola çıkılarak araştırmamıza dindarlık düzeyi de dahil edilmiştir.

Bağışlama davranışı ölçümlenmesi zor bir kavramdır. Tek soruluk bağışlama ölçeği bu anlamda belirli sınırlılıklar içerse de pek çok çalışmada kullanılmaktadır. Araştırmayla ilgili başka bir sınırlılık ise kişilerin kendilerini inciten olayın ne kadar zaman önce yaşandığına dair herhangi bir kontrolün olamamasıdır. Yakın bir tarihte evliliğinde olumsuz bir durum yaşayan bireyin sorulara verdiği cevaplar yaşanan olayın yeni olması sebebiyle daha önceki bir olaya göre daha farklı olacaktır. Ancak bu anlamda kişilerin yaşadıkları olumsuz olayla ilgili bir kontrol gerçekleştirilememiştir. Bağışlama ile ilgili geliştirilecek yeni bir envanter bu eksikliği giderebilir.

Evlilik doyum ölçeğinde yer alan cinsel yaşantıya ait sorular bazı kişiler tarafından cevaplanmakta zorluk çekilmiştir. Aynı şekilde din ile ilgili soruları cevaplarırken de belirli sayıdaki katılımcılar zorluk çekmişlerdir. Bu anlamda verilen cevaplarda yeterince samimi olmama durumu söz konusu olabilir. Bunu giderebilmek adına kişiler tek tek bilgilendirilmiş, isim bilgileri alınmamış ve kapalı zarflar içinde ölçekler teslim alınmıştır. Ancak verdikleri bilgilerde yeterince açık olmama ihtimali yer almaktadır ve bu durum sınırlılıklar içerisinde değerlendirilebilir.

Katılımcılarımız İstanbul, Kocaeli, Konya, Çorum ve Sivas illerinde yaşayan 145 evli bireydir. Farklı şehir ve kültürde yetişen evli bireylere ulaşılmaya çalışılmıştır. Daha sonra yapılacak olan çalışmada Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki illerde yaşayan katılımcıları araştırmaya dahil ederek daha geniş bir katılımcı grubuyla çeşitli bulgular elde edilebilir.

KAYNAKLAR

Akbalık-Doğan Ö. (2010) *Evliliklerde Olumlu Yanılsama: İlişki Bağlanımı ile Nedensellik ve Sorumluluk Yüklemeleri Arasındaki İlişkiler*. Yüksek Lisans Tezi Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akın M. Özdevecioğlu M. Ünlü O. (2012) Örgütlerde İntikam Niyeti ve Affetme Eğiliminin Çalışanların Ruh Sağlıkları ile İlişkisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 45 (1) 77-97.

Akvardar Y. Çalak E. Etaner U. Hürol C. Sunat H. Tükel R. Üçok A. Yücel B. (2000) *Psikanalitik Kurama Giriş*. İstanbul: Bağlam yayınları.

Alpay A. (2009) *Yakın İlişkilerde Bağışlama: Bağışlamanın Bağlanma, Benlik Saygısı, Empati ve Kıskançlık Değişkenleri Yönünden İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altuntaş E. (2003) *Stres Yönetimi*. İstanbul: Alfa Aktüel yayınları.

Anar B. (2011) *Evli ve Çalışan Yetişkinlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini ve Evlilik Doyumu ve İş Doyumu İlişkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arık I. A. (1996) *Motivasyon ve Heyecana Giriş*, İstanbul: Çantay Kitabevi.

Arkonaç S. (2008) *Sosyal Psikolojide İnsanları Anlamak*. (1.basım) İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Aydemir R.E. (2008) *Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (İlk Yetişkinlik Dönemi)*. Yüksek Lisans Tezi. Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayten A. (2009) Affedicilik ve Din: Affetme Eğilimi ve Dindarlıkla İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37, 111-128.

Bahadır A. (2010) Dindarlığı Etkileyen Faktörler. Hayati Hökelekli (Ed). *Din Psikolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset tesisleri.

Berk M. (2009) *Evli Öğretmenlerin Yükleme Tarzları ve Evlilik Doyum Algılarının Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bono G. McCullough M.E. (2004) Religion, Forgiveness and Adjustment in Older Adulthood. in K.W. Schaie N. Krauseabd A. Booths. (Ed), *Religious Influences on Health and Well-being in the Elderly*,164-180

Bradbury, N.B ve Fincham F.D (1987) Cognitive Processes and Conflict in Close Relationships: An Attribution Efficacy Model. *Journal of Personality and Social Psychology* 53 (6), 1106-1118.

Bugay A, Demir A (2011) Hataya İlişkin Özelliklerin Başkalarını Affetmeyi Yordaması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (35), 8-17

Burger, J.M. (2006) *Kişilik*. İ.D. Erguvan-Sarıoğlu (Çev). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Büyüksahin A. (2007) Yakın İlişkilerde Bağlanım: Bilişsel ve Davranışsal Olarak İlişkiyi Sürdürme Mekanizmaları. *Türk Psikoloji Yazıları* 10 (19), 55-75.

Çağ P. Yıldırım İ. (2013) Evlilik Doyumunu Yordayan İlişkisel ve Kişisel Değişkenler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (39), 13-23

Çaycı A. (2012) *Mitoloji ve Din*. (1. Baskı) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset tesisleri.

Çelik A (2004) *Dini Değerler Bağlamında Kişilik Gelişimi*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, M. (2006). *Evlilik Doyum Ölçeği Geliştirme Çalışması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik M. Yazgan-İnanç B. (2009) Evlilik Doyum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 18 (2), 247-269.

Curun, F. (2006). *Yüklemeler, İletişim Çatışmaları, Cinsiyet ve Cinsiyet Rolü Yönelimi ile Evlilik Doyumu Arasındaki İlişki*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çivitci N. Arıcıoğlu A. (2012) Beş Faktör Kuramına Dayalı Kişilik Özellikleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 78-96.

Dal V. (2009) *Farklı Kişilik Özelliklerine Sahip Bireylerin Risk Algılarının Tüketici Davranışı Açısından İncelenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Durna U. (2005) A Tipi ve B Tipi Kişilik Yapıları ve Bu Yapıların Etkileyen Faktörlerle İlgili Bir Araştırma. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 19 (1), 289-290

Erok M. (2013) *İlişkilere İlişkin Bilişsel Çarpıtmalar, İlişkiye Dair İnançlar, Kişilerarası Öfke, Kişilerarası İlişkiler, Problem Çözme ve Evlilik Çatışması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Eskin M. (2012) Evlilik Terapisi için Başvurulan Çiftlerin Evlilik Doyum ve Evlilik Terapisi Hakkındaki Görüşleriyle İlişkili Etmenler. *Klinik Psikiyatri*, 15: 226-237.
- Fenell D. (1993). Characteristics of Long-term First Marriages. *Journal of Mental Health Counseling*, 15, 450-460.
- Fincham F. D.(2000). The Kiss of Porcupines: from Attributing Responsibility for Forgiving. *Personal Relationships*, 7, 1-23.
- Fincham F.D. Beach S.H.R. (2002) Forgiveness in Marriage,: Implications for Psychological Aggression and Constructive Communication. *Personal Relationship* 9; 239-251
- Fincham F.D. Paleari F.G. Regalia C. (2002). Forgiveness in Marriage: The role of Relationship Quality, Attributions and Empathy. *Personal Relationships*, 9, 27-37.
- Freud S. (2007) *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*. B.Büyükkal S.M Tuna (Çev.) İstanbul: Metis yayınları.
- Güleç G.(2012). Aile ve Evlilik. Çınar Yenilmez (Ed). *Aile Yapısı ve İlişkileri* (1. Basım) Eskişehir: Anadolu üniversitesi Web-Ofset tesisleri.
- Gülsün M. Ak M. Bozkurt A.(2009) Psikiyatrik Açıdan Evlilik ve Cinsellik. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 1, 68-79
- Günay S. (2007) *Evlilik Çatışması, Nedensellik-Sorumluluk Yüklemeleri, Eşlerin Evlilik İlişkisinden Sağladıkları Genel Doyuma İlişkin Görüşleri ve Evliliğe İlişkin Değerlendirmeler Arasındaki İlişkiler*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günel Ö.D. (2010) İşletmelerde Yıldırma Olgusu ve Yıldırma Mağdurlarının Kişilik Özelliklerine İlişkin Bir Araştırma *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (3), 37-65
- Güngör H.C. (2007) *Evlilik Doyumunu Açıklamaya Yönelik Bir Model Geliştirme*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güven N. Sevim S.A. (2007) İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalar ve Algılanan Problem Çözme Becerilerinin Evlilik Doyumunu Yordama Gücü. *Türk Psikoloji Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (28), 49-61.
- Hamamcı, Z. (2005). Dysfunctional Relationship Beliefs in Marital Satisfaction and Adjustment. *Social Behavior and Personality*, 33 (4), 313-328.
- Haque A. (2011) İslami Bir Perspektiften Psikoloji ve Din Arasındaki İlişki ve Bütünleşme. M. Koç (Çev.) *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 227-258.
- Hayward M. Zhang Z. (2006). Gender, the Marital Life Course and Cardiovascular Disease in Late Midlife. *Journal of Marriage and Family*, 68 (3), 639-657.

Hiçdurmaz D. Öz F. (2011) Benliğin Bilişsel Yaklaşımla Güçlendirilmesi. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*. 68-78

Hökelekli H. (2010). Din, Dindarlık ve Boyutları. Hayati Hökelekli (Ed). *Din Psikolojisi* (1. Basım) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset tesisleri.

Hünler O.S, Gençöz T. (2003) Boyun Eğici Davranışlar ve Evlilik Doyum İlişkisi: Algılanan Evlilik Problemleri Çözümünün Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18 (51), 99-108

Işınsoy-Halat M. (2009) *Yatırım Kuramı Bağlamında Evli Çiftlerde Uyum, Nedensel ve Sorumluluk Yüklemeleri ile Yalnızlık Arasındaki Bağlantılar*. Doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnanç B. Yerlikaya E. (2008) *Kişilik Kuramları*. (1. Baskı) Ankara: Pegem Akademi yayınları.

Kansız M. Arkar H. (2011) Mizaç ve Karakter Özelliklerinin Evlilik Doyumu Üzerine Etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 12: 24-49.

Kara E. (2009) Din ve Psikolojik Açından Bağışlayıcılığının Terapötik Değeri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (8), 221-228.

Kara N. (2013) *Çiftlerde Yükleme Biçimleri, Çatışma Çözme Stilleri ve Eşin Duygu Dışavurum Tarzları ile Çift Uyumunu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaca F.(2010) Dindarlığın Gelişimi. Hayati Hökelekli (Ed). *Din Psikolojisi* (1.Basım) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset tesisleri.

Kutlutürk G. (2012) *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi-7 Ders Notu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Lavee, Y. Ben-Ari, A. (2004). Emotional Expressiveness and Neuroticism: Do they Predict Marital quality? *Journal of Family Psychology*, 18 (4), 620–627.

McCullough M. E. Witvliet C. V. (2002). The Psychology of Forgiveness. In C. R. Snyder S. L. Lopez (Ed.) *Handbook of Positive Psychology*, 446-458.

Morgan C.T. Karataş S. Eski R. (2011) *Psikolojiye Giriş*. Konya: Eğitim Kitabevi yayınları.

Onur B. (2004) *Gelişim Psikolojisi*, (6.Baskı) Ankara: İmge kitabevi.

Onur B (2008) *Gelişim psikolojisi Yetişkinlik-Yaşlılık-Ölüm*. Ankara: İmge kitabevi yayınları.

Oranthinkal J. Vansteenwegen A (2006) The Effect of Forgiveness on Marital Satisfaction in Relation to Marital Stability. *Contemp Fam Ther*, 28, 251–260

Özdemir O. Özdemir P.G. Kabak M.T. Nasıroğlu S.(2012) Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(4), 556-589.

Özkalp E. (2013) *Davranış bilimleri-1*. (3.baskı) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-ofset tesisleri.

Özkara B. (2010) *İş Fikri Bulma Yöntemleri Üzerinde Kişiliğin ve Karar Verme Tarzlarının Etkisi: Isparta ve Burdur İllerindeki Girişimciler Üzerinde Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Paleari F.G, Regalia C. Fincham F. (2005) Marital Quality, Forgiveness, Empathy and Rumination: A Longitudinal Analysis. *Society for Personality and Social Psychology*, 368-378

Peker H. (2010) Tövbe, Dine Dönüş ve Din Değiştirme. Hayati Hökelekli (Ed). *Din Psikolojisi* (1.Basım) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset tesisleri.

Soysal A (2008) Çalışma Yaşamında Kişilik Tipleri: Bir Literatür Taraması. *Çimento İşveren Dergisi* 22 (1), 4-19.

Taysi E. (2010) Evlilikte Bağışlama: Evlilik Uyumu ve Yüklemelerin Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 25 (65), 40-52

Taysi E. (2007a) Suça İlişkin Kişilerarası Motivasyonlar Ölçeğini Türk Kültürüne Uyarlama Çalışması. *Türk Psikologlar Yazıları*, 10 (20), 63-74.

Taysi E. (2007b) *İkili İlişkilerde Bağışlama: İlişki Kalitesi ve Yüklemelerin Rolü*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tezer E. (1994). Evli Eşler Arasındaki Çatışmalar ile Çeşitli Demografik Değişkenlerin Evlilik Doyumuna Etkisi: Kadının Bir İşte Çalıştığı ve Çalışmadığı Eşler Üzerinde Bir Araştırma. *3P Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi*, 2 (3), 209-217.

Üncü S. (2007) *Duygusal Zeka ve Evlilik Doyum İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yazır M. H. (2010) Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali. İstanbul: Seda yayınları

Yeşilyaprak F. (2004) *Aziz Augustinus ve Asli Günah Anlayışı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yurtkuran-Demirkan S. Günhindi-Ersöz A. Beder-Şen R. Sezgin Ö. Turgut A.M. Şehitoğlu N. (2009) *Boşanma Nedenleri Araştırması*. Ankara: PD Anadolu Araştırma Danışmanlık, Eğitim ve Bilişim Hizmetleri ltd.

Worthington E. McCullough M.E. (1999) Religion and the Forgiveness Personality. *Journal of Personality* (67), 1141-1164

Forgiveness Bible Verses. Erişim Tarihi: 10.04.2014, www.biblestudytools.com/topical-verses/forgiveness-bible-verses/

Forgiveness in Different Religion (2007) Erişim tarihi: 15.04.2014,
<http://nexusnovel.wordpress.com/2007/01/03/forgiviness-in-different-religious/>

6.EKLER

EK 1: Kişisel Bilgi Formu

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma, bağışlamayı etkileyebilecek değişkenlerin araştırıldığı bir yüksek lisans tezi kapsamında yürütülmektedir. Sizden istenen, ölçekleri, başlarında verilen yönergeler doğrultusunda eksiksiz bir biçimde doldurmanızdır. Vereceğiniz yanıtlar bireysel değerlendirme amacıyla kullanılmayacağından kimlik bilgileriniz istenmemektedir. Yanıtlarınızda doğru/yanlış aranmayacak, verdiğiniz bilgiler gizli tutulacaktır. Araştırmadan sağlıklı sonuçlar elde edilebilmesi için samimi yanıtlar vermeniz oldukça önemlidir. Lütfen değerlendirmelerinizi yalnız yapınız.

Katkılarınız için teşekkür ederim.

1. Anket no:
2. Yaşınız:
3. Cinsiyet: ( )kadın ( )erkek
4. Evlilik süreniz:
5. Sahip olduğunuz çocuk sayısı:
6. Eğitim durumunuz: ( )İlkokul ( )Ortaokul
( )Lise ( )Üniversite
( ) Yüksek lisans ve diğer

EK 2: Dindarlık Ölçeği

	Anket dindarlıkla ilgili bilgi edinmeyi amaçlamaktadır. Anket formunda yer alan cümleler için 5) Kesinlikle katılıyorum, 4) Katılıyorum, 3) Kararsızım, 2) Katılmıyorum, 1) Kesinlikle katılmıyorum şeklinde seçenekler sunulmuştur. Sizin düşünce ve tutumlarınıza en uygun ifadeyi (X) işareti koyarak belirtiniz.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
		1	2	3	4	5
1	Allah'ın varlığına kesinlikle inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.					
2	Çağdaş dünyada insanların karşılaştığı önemli sorunların çoğu, dini inançların ciddiye alınmamasından kaynaklanmaktadır.					
3	Müslümanların kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim ayet ve surelerden meydana gelmiştir.					
4	Beş vakit namazı düzenli olarak kılıyorum.					
5	Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna inanıyor ve bu konuda hiç kuşku duymuyorum.					
6	Hac ibadeti, maddi ve bedni durumu müsait olanların yerine getirmesi gereken bir dini görevdir.					
7	Namaz kılarken, dua ederken, oruçlu iken Allah'a yakın olduğumu düşünerek bir ürperti ve heyecan duyarım.					
8	Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın kelamı olup ayetlerin hepsinin gerçek olduğuna ve değişmeden günümüze ulaştığına inanıyorum.					
9	Dua hayatımda önemli bir yere sahiptir.					
10	Günlük hayatımda, yapacağım işlerde Allah'ın nasıl davranmamızı istediğini düşünerek karar veriyorum.					
11	Hz. Peygamber'in arkadaşlarına "ashab", ondan sonra devlet idaresinin başına geçen kimselere de "halife" denir.					
12	İnsan kazancının bir kısmını fakirlere zekat ve sadaka olarak vermelidir.					
13	Orucumu aksatmadan tutarım.					
14	"Cennet annelerin ayakları altındadır." sözü bana anlamlı geliyor.					
15	Ahret gününe ve öldükten sonra tekrar dirileceğime inanıyor ve bu konuda hiç şüphe duymuyorum.					
16	Dini kuralların tam uygulanması halinde toplumdaki bütün haksızlıkların ve adaletsizliklerin ortadan kalkacağına inanıyorum.					
17	Dini inançları olmayan bir kimse bana göre organlarından biri eksik olan insan gibidir.					

18	Allah'ın beni her yerde gördüğüne inandığımdan günah işlemekten kaçınıyorum.					
19	Bizim Allah'tan geldiğimizi ve tekrar O'na döneceğimizi hatırladıkça ölümden pek korkmuyorum.					
20	Dini inanç ve düşüncelerim olmasaydı hayat biçimim şimdikinden daha kötü olurdu.					
21	Dini inançları olmayan insanların da ahlaklı bir hayat sürdürebileceklerine inanıyorum.					
22	"Dua ve ibadet olmasaydı, çoktan çıldırdım!" sözü bana çok anlamsız görünüyor.					
23	İçki, kumar, faiz, falcılık, büyücülük ve domuz eti yemek büyük günahlardandır.					
24	Düzenli olarak Kur'an okurum.					
25	İbadetlerimi tam olarak yerine getirebilecek kadar bilgiye sahibim.					

EK:3

SUÇA İLİŞKİN KİŞİLERARASI MOTİVASYONLAR ÖLÇEĞİ

Eşinizin geçmişte size haksızca davrandığı ve sizi incittiği bir olayı düşünün. Eşinizle yaşamış olduğunuz bu olayı gözünüzün önüne getirin ve eşinizle aranızda ne olduğunu zihninizde tekrar canlandırın. Aşağıdaki yazılı ifadeler için, sizi incitmiş olan eşiniz hakkında **suan ki** duygularınızı belirtin; yani sizin eşiniz hakkında **suan** ne hissettiğinizi öğrenmek istiyoruz. Her bir madde için ,sizin **suan ki** düşüncelerinizi ve duygularınızı en iyi ifade eden sayıyı veya ifadeyi işaretleyin. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Eşinizin sizi incitme derecesi size göre:

Oldukça Az ( )   Az ( )   Kararsızım ( )   Çok ( )   Oldukça Çok ( )

Eşimi bağışladım

Hiç Bağışlamadım (1)   (2)   (3)   (4)   Tümüyle Bağışladım (5)

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.Ona bunu ödeceğim	1	2	3	4	5
2.Onunla aramızda mümkün olduğu kadar mesafe bırakıyorum	1	2	3	4	5
3.Başına kötü bir şey gelmesini dilerim	1	2	3	4	5
4.O yokmuş, çevremde değilmiş gibi yaşıyorum	1	2	3	4	5
5.Ona güvenmiyorum	1	2	3	4	5
6.Hakkettiğini bulmasını istiyorum	1	2	3	4	5
7.Ona karşı sıcak davranmak benim için zor oluyor	1	2	3	4	5
8.Ondan kaçınıyorum/uzak duruyorum	1	2	3	4	5
9.Onunla ödeşeceğiz	1	2	3	4	5
10.Onunla ilişkimin kestim	1	2	3	4	5
11.Onun acı çektiğini ve mutsuz olduğunu görmek istiyorum	1	2	3	4	5
12.Ondan sakınıyorum/kendimi geri çekiyorum	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında Konya’ da doğdu. İlköğretim ve lise eğitimlerini Konya’ da tamamladı, liseyi birincilikle bitirdi. 2007 yılında İstanbul Üniversitesi Psikoloji bölümünü kazandı ve 2011 yılında mezun oldu. 2012 yılında Haliç Üniversitesi Uygulamalı Psikoloji yüksek Lisans bölümüne kabul edildi.

Lisans eğitim süreci boyunca Ekim 2009-Haziran 2010 tarihlerinde Yeniden Derneği Madde Bağımlılığı Önleme Projesi, 2009-Haziran 2010 tarihlerinde Psikoatölye Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Gönüllü Rehabilitasyon Projesi, 2011/Güz döneminde Konuşma ve Söylem Analizi projesi ve Temmuz 2011 de İstanbul Üniversitesi-Çocuk Üniversitesi Projesinde yer aldı. Ayrıca Özel Umutlar Sönmesin Rehabilitasyon Merkezinde ve Konya Eğitim ve Araştırma Hastanesinde gönüllü staj yaptı.

2013/ Aralık tarihinden itibaren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlaşma İnceleme Görevlisi olarak çalışmaktadır.